

KOL NIDREI

de Șef rabin dr. MOSES ROSEN

Pe aripile timpului și ale spațiului se revarsă o divină melodie. Ea vestește că între toate celelalte zile se află una care este, pe drept cuvânt *אחת בשנה* „unică în an”. Unică e într-adevăr ziua de Iom-Kipur, dar unice sînt și acordurile lui Kol Nidrei, căci ele au darul de a ne înălța pînă la Dumnezeu, de a ne smulge din vîltoare și a ne așeza acolo sus, pe *הר השם*, muntele magic al perfecțiunii.

De acolo, de pe piscurile purității suflătești, de pe înălțimile senine ale conștiinței împăcate, căpătăm o perspectivă de ansamblu asupra vieții, îmbrățișăm orizontul existenței. Această privire circulară ne lipsește în celelalte zile ale anului în care, din cauza copacilor, nu mai vedem pădurea. Precum o făcea odinioară Kohen Gadol, Marele preot din templul din Ierusalim, împlinim fiecare dintre noi, în această zi, marea slujbă *עבודת ה' החדשה* la cel mai sfînt dintre altauze, sufletul uman.

Kol Nidrei ne dă această posibilitate, căci accentele sale răscosesc în adincuri, sfredelesc ființa noastră suflătească și nu se opresc pînă nu găsec acel pintale id, acel grăunte de apartenență la religia noastră care sălășluiește în fiecare dintre noi.

Acolo *ממעמקים* în profunzimi, acolo în nebănuitele unghere ale conștiinței, regăsim drumul spre Dumnezeu, spre aproapele nostru, spre noi înșine. Avem sentimentul că retrăim dramaticul moment al revederii, după o lungă și tragică despărțire, a lui Iosef cu frații săi și ne adresăm nouă înșine, întrebările pe care el le-a pus acestora:

והלא עמיתים אנחנו „Mai trăiește, oare, părintele vostru? Dragostea către Părintele ceresc, conștiința nefăruritei Sale bunăfății nu s-a stins oare în noi? Mai trăiește în inima și în creierul nostru, credința cea nobilă în Părintele nostru din Ceruri? Iată întrebări care ne fac să-l regăsim pe Dumnezeu.

האיש לכם אהבתי „Aveți, oare, un frate?” Prin veacuri întunecate, prin ulițele înguste ale ghetourilor medievale, străbînd riuri de singe și de lacrimi, Kol Nidrei ne duce cu gîndul înapoi la trecutul nostru, spre milioanele de sfinți mucenici din vremurile noastre. Melodia sa face să răsunе suspinele unui lanț de generații di goldene keit, lanțul de aur al neclintitei credințe în Tora și într-ale ei idealuri. Ele au suferit și au murit pentru aceste idealuri. Noi, mai avem, oare, un frate, ne simțim, oare, legați de dînsul prin firele dragostei și credinței?

Mai avem, oare, un frate? Sentimentele fraternității umane, al deplinei solidarității cu fratele nostru, Omul, crezul acesta fundamental al nostru, mai trăiește? Iată întrebarea care ne călăuzește spre o altă regăsiре, aceea a semenului nostru, aceea a îndatoririlor ce avem față de societate.

Mai există o a treia regăsiре. Ne-am rătăcit prea mult, în decursul depănării firului vieții cotidiene, de noi înșine. Ne-am instrăinat de propria noastră ființă. Am, crezută, precum a făcut-o odinioară Iona, eroul lecturii biblice din această zi, că putem găsi refugiu în vîlmășagul vieții, spre a nu da ascultare glasului lui Dumnezeu, glasului propriei noastre conștiințe. Am alergat mereu, niciodată n-am avut timp, căci goneam crezînd, că astfel evitam de a sta de vorbă cu noi înșine, am fugit de noi înșine. Ne-a fost teamă să ne privim în oglinda propriei conștiințe. Kol Nidrei ne dă sentimentul că a sosit clipa să ne oprim, să scrutăm atent tot ceea ce ne am gîndit, simțit și înfăptuit, să ne recunoaștem.

Impăcați, deci, cu Dumnezeu, cu semenii și cu noi înșine, să cîntăm laolaltă fermecătoarea melodie care ne face să pășim pragul anului nou, cu suflulete curate și cu privirile îndreptate spre viitorul luminos și fericit al întregii umanității.

Întoarcerea în țară a Eminenței Sale și a d-nei dr. Rosen

În ziua de 9 septembrie a.c. au revenit în țară, după călătoria efectuată în Cehoslovacia, Anglia și Elveția, Eminența Sa d. Șef rabin și d-na dr. Rosen.

Pe aeroportul internațional Otopeni au venit să-i întâmpine și să le adreseze tradiționalul salut de *Baruhim Habaim*, d-nii: prim-rabin I. M. Maritus; Emil Sechter, secretar general al F.C.E. (M); Daniel Segal, președintele Comunității evreilor din București; Victor Rusu, prim-redactor al „Revistei culturii mozaic”; Sami Edelstein, președintele secției de asistență; Theodor Blumenfeld și Jean Bogdan, președinți de secții în cadrul F.C.E., conducători de temple și sinagogi.

A fost de față reprezentantul Departamentului Cultelor.

IMAGINE DE LA RECEPȚIA OFERITĂ LA LONDRA ÎN ONOAREA D-NEI ȘI D-LUI ȘEF RABIN DR. ROSEN. De la stînga la dreapta: Lord Fischer of Camden, președintele lui „Board of Deputies”; M. Sacher, vice-președinte; Șef rabinul sefard haham Solomon Gaon; Șef rabin dr. Rosen; Șef rabin dr. Immanuel Jakobovits; Alan Millet, președintele lui „Kol Nidre Appeal”.

De Roș Hașana 5738

SCHIMB DE MESAJE

Cu prilejul noului an 5738, Eminența Sa d. Șef rabin dr. Moses Rosen a adresat și primit mesaje de felicitări de la un mare număr de organizații și personalități ale vieții evreiești internaționale, printre care: Excelențele Lor prof. Efraim Katzir, președintele statului Israel și Menahem Beghin, prim-ministru; Eminențele Lor Shlomo Goren și Obadia Iosef, șefi rabini ai statului Israel; d. Abu Hatzira, ministrul cultelor Israel; dr. Nahum Goldmann, președintele Congresului Mondial Evreiesc; dr. Immanuel Jacobovits, șef rabinul Marii Britanii; Iacov Kaplan, Marele rabin al Franței; Liubavicer Rebe-New York; Jack Weiler, președinte, Donald Robinson, vice-președinte și Ralph Goldman, vice-președinte executiv al Joint-ului; Richard Mass, președinte și D. Gold, vice-președinte al organizației „American Je-

wish Committee; conducerea organizației „United Jewish Appeal” — S.U.A.; d-na și d. rabin Arthur Schneer — New York; conducerea org. „Anti-Difamation League” din S.U.A.; Igal Alon, deputat în Kneset (parlamentul israelian); dr. Lavoslav Kadelburg, președintele Federației Comunităților Evreiești din R.F.S. Iugoslavia; D. Haber, președinte, rabin șef Zsalgo și Seifert, secretar general al Federației Comunităților Evreiești din Ungaria; Congresul Evreilor din Canada; conducerea Federației Comunităților Evreiești din Argentina; Helmut Aris, președintele comunităților evreiești din R.D.G.; D. Finkelstein, în numele obștei evreiești din Polonia; dr. Baas, în numele obștei evreiești din Cehoslovacia; conducerea sinagogii din Chișinău; Portnoi, Rostov pe Don etc.

Mesajul dr-ului Nahum Goldmann

Mesajul adresat Eminenței Sale d. Șef rabin dr. Moses Rosen de către d. dr. Nahum Goldmann, președintele Congresului Mondial Evreiesc, are următorul conținut:

„Vă mulțumesc pentru urările adresate cu prilejul noului an și din toată inima vă transmit aceleași urări de bine Dv., familiei, precum și obștei evreiești din

România. Vă este cunoscut cît de mult admirăm eforturile Dv. și ale obștei evreiești din România pentru menținerea caracterului ei iudaic și contribuția la viața iudaismului în general. Nutresc convingerea fermă că în anii următori veți continua pe aceleași cale, cu o și-mai deplină reușită”.

Vizită de felicitare

În ziua de 11 septembrie a.c. Excelența Sa d. Shamay Cahana, ambasadorul statului Israel la București, însoțit de d. Mordehai Avgar, ministru-consilier, cu soția, de d. Shlomo Barkai, consilier, cu soția, și de Michael Maydan, cu soția, au făcut o vizită protocolară Emi-

nenței Sale d-lui Șef rabin și d-nei dr. Rosen spre a le adresa tradiționalele urări pentru noul an 5738.

Eminența Sa a adresat binecuvîntarea sacerdotală coreligionarilor din Israel și din țările răspîndirii, cu speranța că-noul an 5738, va aduce mult dorita pace lui Israel și lumii întregi.

Lumea ca o carte...

Existența poporului evreu stă sub semnul cărții, istoria noastră este, de fapt, istoria învățăturilor noastre. Învățații sînt eroii poporului iar armele noastre principale au fost uneltele de scris. Iudaismul a apărut legat de o carte, și-a menținut existența milenară mulțumită cărții și a supraviețuit datorită cărții.

Simon cel Drept, în „Pirkei Avot”, spune că universul se întemeiază pe trei principii: învățatură, muncă și binefacere. Pe primul loc se află învățatura. Căci lumea a fost creată, se afirmă în Talmud Tora, prin zece cuvinte. Pentru a realiza lumea vizibilă, Creatorul s-a folosit de cuvînt, elementul de bază al oricărei comunicări și învățături. Alături de universul material, Dumnezeu a conceput și literele, cele 22 de semne ale alfabetului, cu formele lor specifice. Atribuind inventarea scrierii unei acțiuni divine speciale, iudaismul consideră că apariția ei constituie o creație comparabilă cu cea a lumii întregi. Mai mult, în „Sefer Ietira” — Cartea Formării, atribuită lui Rabi Akiva — se spune că literele au fost create înainte, iar lumea materială s-a realizat prin intermediul literelor și al cuvîntelor, prin scris și prin vorbire. Instrumente divine ale creației, cuvîntul și litera dobîndesc în cadrul gîndirii iudaice o valoare sacră.

Iudaismul concepe lumea însăși sub forma unei cărți: echivalentul ceresc al acestei lumi este o carte, alcătuită din faptele fiecăruia și scrisă chiar de Dumnezeu. Această metaforă limpezeste înțelesul cuvîntelor lui Simon cel Drept: universul a fost creat prin elemente specifice care transmit învățatura, iar lumea întregă își are corespondentul spiritual sub forma unei cărți. Monoteismul iudaic vede în Divinitate creatorul învățăturii. Dealtfel, chiar Divinitatea apare de timpuriu în ipostaza de învățător: dictîndu-i-lui Moșe cele cinci cărți care alcătuiesc fundamentul iudaismului, A-l gîndi pe Dumnezeu ca învățator al omenirii și a imagina lumea ca o carte

înseamnă a prețui nelimitat spiritul și înălțimile sale.

Dacă învățatura după concepția noastră — ca literă și cuvînt divin — stă la baza universului, ea stă cu atît mai mult la temelia spiritualității ebraice: ansamblul concepției iudaice despre divinitate, lumea fizică, om, relații sociale se numeste „învățătură”. Tora este învățatura pe care Moșe o aduce oamenilor ca dar din partea Creatorului. Este semnificativ faptul că bogăția de înțelesuri a cuvîntului „Tora” corespunde multitudinii de funcții pe care le îndeplinește învățatura în concepția iudaică. Tora este, în primul rînd, principalul document religios al iudaismului, dar este un astfel de document tocmai pentru că redă o învățatură completă asupra a nenumărate și diverse aspecte; Tora desemnează legea morală a monoteismului; semnifică ceea ce are mai specific și mai profund credința iudaică; înseamnă învățatura scrisă, în raport cu „Talmud” care se folosește pentru învățatura orală a iudaismului. Religie, lege, credință, porunci și comenzi divine și sociale — toate acestea sînt învățatură.

Învățatura a fost cea care — după revelația sinaitică — a dat naștere poporului evreu. Tot așa a fost menținătoarea poporului în condiții care au nimicnit multe alte popoare: ea a fost pămîntul nostru, limba noastră comună, unicul nostru conducător, atunci cînd timp de două mii de ani evreii nu au avut nici un pămînt al lor, nici o limbă comună, nici un stat, nici un conducător, ci au trăit împrăștiati în toate colțurile lumii. Începutul acestui miracol este legat de numele unui om: Iohanen ben Zakai. În Ierusalimul anului 70 — asediat de trupele lui Titus — cu populația decimată de foamete, război, mizerie, cu luptătorii vlăguți și în număr mereu mai mic —

KETER RINA

(Continuare în pag. V-a)

După un turneu în Israel

În numărul din 1 iulie al revistei relatam despre pregătirea turneului în Israel cu piesa „Gaițele” de Al. Kirijescu în regia artistului emerit R.S.R. Horia Popescu.

Acum, la încheierea turneului, sintem bucușoși a consemna deplinul sau succes. Cele 15 spectacole prezentate în 10 orașe din Israel au fost vizionate de aproximativ 15 000 de spectatori.

Actorii s-au întors copleșiți de aplauzele publicului și de laudele cronicarilor de specialitate. Ne-am adresat citorva dintre ei rugându-i să ne împărtășească impresiile. Primul interlocutor a fost regizorul Horia Popescu.

— *Înainte de plecare ne-ați declarat că așteptați cu emoție și în același timp cu exigență dvs caracteristică turneului în Israel. Acum, când evenimentul s-a consumat, ce ne puteți spune?*

— „Un eveniment cu adevărat artistic”. „Turneul măestrilor scenei românești”, „Actorii strălucesc prin profesionalism”, „Teatrul românesc meru la înălțime”... Iată doar câteva din titlurile sub care presa israeliană a publicat cronici la spectacolul nostru. Fapt este că actorii s-au depășit pe ei înșiși iar publicul s-a dovedit doritor de teatru autentic. Oamenii ne-au dat din căldura lor sufletească, ne-au primit ca pe niște vechi și buni prieteni. Cred că am reușit să îndreptăm așteptările lor.

— *Ne-am adresat apoi cunoscuții actriței de teatru și film Silvia Popovici, care ne-a declarat:*

— Prezentat sub auspiciile ambasadorului țării noastre în Israel, spectacolul a demonstrat încă o dată că arta rămâne unul din cei mai importanți mesageri ai păcii și înțelegerii între oameni.

— *Ne-ar face plăcere să exemplificați această idee cu fapte reale.*

— Prezentam împreună cu Florin Piersic și cu Vasilica Tastaman filmul românesc „Elixirul tinereții”. Sala era arhiplină. În orașul respectiv nu jucasem „Gaițele”, dar publicul venise în număr mare la film fiindcă era anunțată pre-

zența noastră. Dintr-o privire m-am înțeles cu Florin. Acolo, în fața ecranului alb, am jucat împreună o scenă din spectacolul „Gaițele”. Aplauzele îndelungate ne-au obligat să mai jucăm o scenă. De data aceasta din altă piesă: scena Anca și Ion nebulun din „Năpasta” de I. L. Caragiale. Simțeam că așa am dăruit publicului ceva din sufletul nostru.

— *Ne-am adresat apoi prietenului Florin Piersic. Cu bunăvoința-i cunoscută ne-a relatat întâmplări din timpul turneului.*

— Într-una din zilele libere mă plimbam prin „Šuk”, celebra piață din Tel-Aviv, cucerit de forfota specifică bazarului oriental. M-am oprit să admir o lucrătură fină de artizanat. Aș fi vrut s-o cumpăr. Am început să negociez cu vânzătorul în mai toate limbile pe care le cunosc. Vânzătorul zimbea, dar nu dădea semne să fi înțeles. Exasperat am strigat la un moment dat: „Cit ceri, omule, pe obiectul ăsta?” „Pentru mata nimic, domnule Piersic. Joci bine, joci bine!” a picat răspunsul în cel mai autentic grai moldovenesc. Fusese cu două seri în urmă la spectacol!

— *Pentru completarea acestei relatări ne-am adresat telefonic d-lui Teșu Solomonovici, impresarul care împreună cu N. Gilboa și cu ARIA, a organizat acest turneu.*

— Spectacolul, ne-a declarat d-sa, a lăsat o puternică impresie asupra publicului israelian vorbitor de limbă română, asupra oamenilor de teatru care au sugerat repetarea unor asemenea turnee. Personal voi face tot posibilul ca împreună cu ARIA să facilităm noi turnee ale așilor scenei românești. Transmiteți, vă rog, încă o dată, vtile noastre mulțumiri artiștilor: Tamara Bucuceanu, Vali Voiculescu Pepino, Silvia Popovici, Vasilica Tastaman, Coca Andronescu, Ileana Stana Ionescu, Raluca Zamfirescu, Ștefan Mihăilescu-Brăila, Florin Piersic, Marin Moraru, precum și excelentului regizor Horia Popescu.

CAROL MARCOVICI

ȘTEFAN TITA

În noua parcelă din cimitirul bucureștean sefar, începută cu caricaturistul I. Ross, a mai apărut un mormint. Alături de ziaristul F. Brunea-Fox, de Betty Schwefelberg, de monumentul în memoria poetei Veronica Porumbacu și al criticului Mihail Petroveanu, a fost înhumat, la 5 septembrie, Ștefan Tita.

Il cunoșteam de multă vreme, din paginile ziarelor *Dimineața*, *Facta*, *Libertatea*, din *Cuvântul Liber* și altele aite. Am colaborat la aceleași publicații (*Adevărul literar și artistic*, *Reporter*, *Insemnări ieșene*), am avut pasiunea comună a literaturii pentru copii. Toate acestea ne-au tot apropiat, până când soarta ne-a adus în aceeași redacție: la cotidianul *Viața Capitalei*, unde câțiva ani am conlucrat în același birou, alături de Jean Hefter și Alexandru Baltes (aceștia doi, colegi azi la cimitirul din șoseaua Giurgiului).

Era un pasionat luptător social și antifascist, Ștefan Tita, o dovedește toată activitatea sa ziaristică, o dovedesc volumele sale, de la *Avantajul de-a fi citine* și *Fabule pentru adulți*, la *Povești fără țară* și *Sposedania unui om*, de la *Anecdote tragice* și *Noul Decameron*, la *Mitologie contemporană* și *Guliver în țara Idanzilor*. L-au preocupat și problemele din viața evrească: a colaborat la *Adam*, *Copilul evreu*, *Ecoul evreiesc*, și, în ultimii săi ani, la *Revista culturii mozaic*. Împreună cu Ieronim Serbu și Horia Liman a editat *Ecoul evreiesc*, seria nouă. În timpul celui de-al doilea război mondial, a scris la *Gazeta evrească*, unde avea o rubrică permanentă, *Album*, tablete cu subtile impresii despre actorul evreu, despre teatrul Barașeanu, despre cronicarul de la Piatra (Josef Kaufman)...

Tot în timpul războiului s-a întâmplat să aibă rolul oficial în supravegherea spectacolelor evreiești. Dacă am avut atunci un belug de manifestări culturale și artistice — leac în susținerea moralului — aceasta se datorește și lui Ștefan Tita, care a luptat cu o energie de care nu-l crezusem capabil (fi știam mai mult om de birou) împotriva celor care socoteau deplasat ca în acele vremuri tragice să faci teatru.

Dacă biblioteca pentru copii ce am organizat-o în vremurile de urgență, la Comunitatea evreilor din București, a cunoscut o dezvoltare unică în acest domeniu, a fost și mulțumită înțelegerii lui Ștefan Tita, care a și oficializat-o, scriind despre ea în *Gazeta evrească*. Iată de ce prin dispariția lui s-a rupt și ceva din mine!

Fabulele sale pentru adulți au apărut și în limba idiș (ziarul *Der Tug* din Varșovia, *Literarișe Bletâr* din București).

După al doilea război mondial, a susținut teatrul evreiesc nu numai în calitate sa de secretar general al Ministerului Artelor, dar și a contribuit, la Teatrul evreiesc, de Stat, cu două spectacole: piesa *Culorile nemuririi*, care evocă adeziunea sufletească a pictorului Constantin Daniel Rosenthal la revoluția de la 1848 (premierea a avut loc în 1972) și, în acest an, *Rădăcinile iubirii*, care relatează un episod din viața eroului din războiul de la 1877, colonelul Mauriciu Brociner.

Cît de prețuit a fost Ștefan Tita — stins la 72 de ani, în plină creație, deși greu și de îndelungată vreme bolnav — au arătat nu numai numerosul grup ce l-a însoțit la ultimul lăcaș, dar și cuvintele rostite cu acest prilej de poetul Traian Iancu, în numele Uniunii Scriitorilor din R. S. România, și de scriitorul Nicu Filip, în numele prietenilor.

Soția lui a rămas singură, în fața unui vraf de manuscrise, în sertare ori prin edituri și teatre, la radio și la televiziune...

M. MIRCUS

TOAMNĂ EDILITARA
BUCUREȘTEANĂ

Pină la finele acestui an patrimoniul imobiliar al Capitalei se va îmbogăți cu 40 000 de noi apartamente. Pentru îndeplinirea acestui plan s-au luat din timp măsuri, asigurându-se condițiile în vederea pregătirii terenurilor de construcție, s-au elaborat și s-au predat proiectele etc. Toate acestea au făcut ca, în ciuda condițiilor neprielnice din primăvară, în primele 7 luni ale anului să fie predate populației aproape 15 000 de apartamente noi, cu dotări aferente. Se află într-un stadiu avansat al finisajului un număr de alte 5 000 de apartamente, care urmează a se preda în următoarele zile și s-au terminat structurile de rezistență la încă 7 000 de apartamente. Separat de acestea, au fost terminate și predate 540 locuri în grădinițe, 400 locuri în creșe, 35 săli de clasă. S-a îmbunătățit rețeaua comercială prin realizarea și darea în folosință a încă 30 000 mp spații comerciale.

CONGRESUL
INTERNACIONAL
AL UMANISMULUI

La București s-a desfășurat cel de-al doilea Congres internațional al umanismului. Organizată sub egida Academiei internaționale de propagandă culturală, cu sediul la Roma, și a Universității din București, această prestigioasă manifestare a avut ca temă dițiile progresului în timpurile noastre și a beneficiat de participarea a peste 300 de umaniști, istorici, latinști, medici, matematicieni, sociologi, specialiști în alte domenii de activitate din Cehoslovacia, Franța, R. D. Germană, Italia, Iugoslavia, Portugalia, Turcia și România.

NAVE NOI

Flota maritimă comercială a României a fost dotată recent cu încă 4 nave, construite la șantierele navale Galați, Brăilași Constanța. Este vorba de cargourile „Frăsinet”, „Sado-va” și „Dolj” și de mineralierul „Borsec” de 55 000 tdw, care au și pornit în prima lor cursă. Ele vor face escală în unele din porturile celor 100 de țări ale lumii, în care navele românești transportă mărfuri și alte produse ale economiei naționale.

Anul acesta, constructorii de nave au înregistrat un succes de seamă prin lansarea la apă a celei mai mari nave a flotei maritime românești, petrolierul „Independența” de 150 000 tdw.

ZILELE MUZICII
ROMÂNEȘTI

La Constanța s-a desfășurat prima ediție a Zilelor muzicii românești pe litoral. Această acțiune culturală, care se va organiza din doi în doi ani, a oferit publicului din stațiunile de pe litoral, ca și a celui venit la odihnă, prilejul de a cunoaște valoroase lucrări românești.

Documentele Gaster

De la *University College* din Londra ne-a parvenit, de curind, un catalog conținând o primă inventariere și clasificare a pieselor de arhivă personală ale dr. Moses Gaster (1856—1939), depuse cu titlu de depozit permanent de către legatarul acestuia la biblioteca menționată instituții de învățământ superior din capitala britanică.

Catalogul, intitulat *The Gaster Papers* („Documentele Gaster”), a fost întocmit, în 1976, de Trude Levi, cercetătoare-bibliotecară la *University College*.

Arhiva cuprinde scrisori primite sau expediate (acestea din urmă mai ales sub formă de copii) de M. Gaster între 1874 și 1939, apoi diverse însemnări, manuscrise, fotografii, tăieturi din ziare, note de lectură, felicitări de Anul Nou, cărți de vizită, cărți poștale ilustrate etc.

Numărul total al pieselor înregistrate ajunge, în momentul de față, la impresiionantă cifră de 170.000 (estimare aproximativă). Ele au fost aranjate în ordine cronologică, în măsura în care a fost posibil să se stabilească momentul emiterii lor. N-au dat naștere la dificultăți, de pildă, documentele datate după sistemul ebraic curent, pentru care erau lesne de statornicit corespondențe calendaristice pe baza unor simple tabele de conversiune. Nu tot așa stau lucrurile cu documentele celor care au folosit prilejul corespondenței în ebraică cu M. Gaster pentru a-și demonstra cunoștințele în domeniul Bibliiei și al valorilor numerice ale literelor ebraice. Inventivitatea lor în combinarea semnelor grafice menite să specifice data nu cunoaște limite și creează greutăți fără număr celor care încearcă, astăzi, să le desci-freze.

Subiectele abordate în documente se disting prin extrema lor varietate: probleme rabinice și de iudaism, filologie, studii de orientalistă și de slavistică, lingvistică română, chestiuni sociale (acte de caritate, școala și educația în genere etc.), dactilografia pe baza alfabetului samaritan, arab și ebraic, proiectul unei mașini de scris pentru nevăzători, în sfârșit teme strict familiale. Subiectele înșiruite sînt tratate în zece limbi.

Specialiștii în materie vor găsi, desigur, nu puține lucruri interesante în

această colecție de documente, rod al unei neobosite activități desfășurate pe parcursul a 65 de ani de către un spirit cu adevărat enciclopedic. Cu titlu de ilustrație, merită reținute fie și cîteva nume din lunga listă a celor cu care M. Gaster a purtat corespondență. Printre ei se numără și cîteva capete încoronate: regele Edward al VII-lea al Angliei, sultanul Turciei, regele Siamului; apoi cu oameni politici de talia lui W. Churchill; personalități ale vieții evreiești, ca istoricul H. Graetz, L. Pinsker, S. Z. Rappoport (Anski, autorul lui „Dibuk”), baronul de Rothschild, scriitorul I. Zangwill, poetul N. Imber, gînditorul M. Nordau, filozoful M. Buber, N. Sokolov, M. Dizengof, M. Ussishkin, O. Warburg, D. Wolfsohn, H. Weizmann, rabinii A. Kook și St. Wise ș.a.; lingviști și filologi de renume, precum G. I. Ascoli, profesor la universitatea din Milano, K. Brugmann, profesor la universitatea din Leipzig, Fr. Miklosich, profesor la Universitatea din Viena, Kr. Nyrop, profesor la universitatea din Copenhaga, A. F. Pott, profesor la universitatea din Halle, G. Paris, profesor la *Collège de France*, B. P. Hașdeu, Ov. Densușianu, L. Șăineanu, H. Tiktin.

În România, pe care n-a uitat-o nici-cînd, deși a fost silit să o părăsească în 1885, a mai întreținut relații de corespondență cu oameni politici (Ion Ghica, Dimitrie Sturdza, Take Ionescu), cu învățați și scriitori (P. Ispirescu, T. Maiorescu, I. Slavici, Gr. Tocilescu, poetul A. Toma-Moscovici), cu fruntași ai obștei evreiești (rabinii M. Beck, S. Taubes, I. Niemirower, istoricul evreimii din România I. Psantir, I. Asiel, fondatorul publicației „Hajoetz”, dr. K. Lippe din Iași, S. Pineles din Galați, Elias și Moses Schwarzfled, publiciști, ș.a.).

„Documentele Gaster” conferă astfel o nouă dimensiune personalității eruditului rabin și savant de prestigiu internațional, membru onorar al Academiei Române, și deschid noi orizonturi biograficilor săi și cercetătorilor vastei sale moșteniri științifice și spirituale.

S. V. LEHRER

מיום כיפורים זה, עד יום כיפורים הבא עלינו לטובה...

Semnificația postului

Printre povestirile lui Buber despre hasidimi se află o istorioară în care se relatează că, odată, în timpul meditațiilor sale prin singurătate, Baal Șem Tov uitase să ia cu sine hrană pentru o săptămână întreagă. În tinerete, când la sfârșitul Șabatului o pornea spre locul izolării sale, obișnuia să-și ia în desaga câte un codru de piine pentru fiecare din cele șase zile ale săptămânii, precum și un urciur cu apă. Într-o vineri, voind s-o ia spre casă, ridicând desaga de jos, observă atunci că era grea și, deschizând-o, văzu că piinea pe care o luase a rămas neatinsă. Uitase cu desăvârșire să mai minince, fiind preocupat de cele sfinte.

Rabi Elimelech din Lisensk, căruia i se atribuie această povestire, completează spunând că numai în felul acesta trebuie înțeleș postul.

Astfel trebuie să fi fost cel dintii post al lui Moșe pe muntele Horeb. Nu postul său a determinat revelația; Atotputernicul se apropia pentru a-l folosi pe el și pe Israel ca pe un recipient al cuvintului Său și-i porunci să uite de toate cele lumesti, prin apropierea imanentă a lui Dumnezeu. Astfel a fost la primirea tabelor legii. Iar Dumnezeu, în îndurarea Sa, a croit drumul Său către om. Însă după greul păcat al adorării vitelului de aur, lucrurile s-au schimbat. Din nou a postit Moșe. De data aceasta, dându-și seama că poporul a săvârșit un greu păcat l-a certat și l-a dojenit pentru păcatul făcut. Și iar a postit Moșe pentru a se întoarce el și poporul său din nou către Dumnezeu, pentru a se apropia iarăși de Atotputernicul, pentru a câștiga din nou mila pierdută.

Acest al doilea post al lui Moșe s-a terminat — după aprecierea învățaților noștri — în ziua a zecea a lunii a șaptea, de Iom Kipur și a fost pentru Israel o pildă a postului de Iom-Kipur.

Ca o consecință a celui de-al doilea post, poporul lui Israel a nutrit mereu speranța că postul și rugăciunea de Iom Kipur îi vor aduce iertarea lui Dumnezeu și mila Sa. Căci în această zi a reînnoit Dumnezeu legământul cu poporul Israel și din nou a răsunat cuvântul „salachti”, „am iertat”.

Astfel post este punctul central al zilei de Iom Kipur. Prin aceasta se deosebește fundamental această zi de toate celelalte sărbători ale anului iudaic. Toate celelalte sărbători permit credinciosului ca în ziua respectivă să facă ceva. Ziua de Iom Kipur îi pretinde ascetza, adică a nu face nimic. Felul cum noi petrecem ziua de Iom Kipur, de la distrugerea Templului încoace, are un pronunțat caracter pasiv. Pe vremea Templului când se mai aduceau jertfe, poporul se aduna în jurul preoților și altarelor și participa în modul cel mai intens la viața spirituală. Cu emoție și încordare erau urmărite toate fazele ceremonialului și în clipa când credinciosii aflau că marele preot s-a întors teafăr și nevătămat din Sfânta Sfințelor, chiot de bucurie răsunau printre cei adunați în templu. Nimic din toate aceste datini n-a mai rămas după distrugerea Templului. Felul cum este descrisă ziua de Iom Kipur în mahzorim de azi, ritualul acestei zile, așa cum era el odinioară, și anume Avoda, oficierea slujbei, toate datinile, sfîrșesc cuvinte de doliu și jale la amintirea gloriei pierdute.

Omul cuvios simte că e dureros că în această zi sfîntă nu poate să-și transforme sentimentele sale de pioșenie în fapte active, așa cum procedea în celelalte zile festive. Numai postul i-a mai rămas.

Sensul postului este clar. Explicația generală constă în aceea că, prin ascetza fizică, spiritul și sufletul rămân în stare de veghe, făcînd posibilă interiorizarea. Așa cum se scurg orele acestei „zile lungi”, tot astfel slăbiciunea fizică este depășită de forța spirituală. În aceasta găsește omul izvorul speranței și al încrederei în forțele proprii. El devine conștient de această forță a spiritului care îl ajută să învingă în lupta cu tot felul de ispite. Săvîrșind fapte bune în tot timpul anului, el poate obține victorii evidente, pozitive, și nu pasive, ca rezultat al postului. Atunci își amintește de Atotcreatorul, căruia îi datorează această forță a spiritului și căruia îi adresează tradiționala rugăciune a copilăriei în forma sa cea nouă: „Modi ani lefanecha... șe-

hezarta bi nișmati” — Îți mulțumesc Ție, o Dumnezeule etern, că mi-ai redat sufletul meu”.

În indicațiile rituale de jertfă ce se făceau de marile sărbători, e surprinzător că în Bamidbar 29/2 stă scris o dată, în locul cuvintului obișnuit „vehikravtem”, „să aduceți jertfă”, cuvîntul „wa-assitem”, „să faceți o jertfă”. Acesta, rabi Ițhac o explică astfel: Și cel Etern vorbește către Israel: Assu tesuva — pocăiți-vă în acele zile de penitență dintre Roș Hașana și Iom Kipur, iar în Ziua judecării eu vă voi ierta. Vă voi reînnoi, precum stă scris, Dumnezeu a făcut cerul”. (Pessikta Rabbati — Bahodes Hașewi).

La efectuarea jertfelor de marile sărbători se cere nu numai un „Wehikravtem”, adică „a se aduce o jertfă”, ci și un „Waassitem” o „faptă pozitivă, activă”. În felul acesta omul ia cunoștință de renașterea ființei sale care, pe plan redus, este asemenea Creației. Cu aceasta își înceie rabi Ițhac prezentarea sa despre datina postului, despre care spune că omul postește ca și cum s-ar așeza el însuși pe altar oferindu-se ca jertfă. După interpretarea sa, ritualul jertfei simbolizează mai mult o ridicare exterioră în flăcări, iar postul său este mai mult decît mortificarea inutilă a corpului. Ambele atrag după sine consecințe pozitive, care constau în devotament nețărmurît față de aproapele și de colectivitate și o sinceră împăcare cu Dumnezeu. Împăcarea cu Dumnezeu are un dublu sens, care nu înseamnă numai iertarea acordată de Dumnezeu omului, ci și un soi de reconciliere a omului cu locul în care a fost pus de către Dumnezeu. Acela care este împăcat cu Dumnezeu găsește mulțumire și bucurie în eul său și forță pentru îndeplinirea obligațiilor sale față de aproapele, față de familie și colectivitate.

În felul acesta interdicția de a efectua vreo muncă în ziua de Iom Kipur, căci după cum am arătat, în aceasta constă caracteristica acestei zile, se transformă într-o activitate rodnică. Ceea ce Dumnezeu dă, adică iertarea, este acordată numai aceluia care s-au făcut vrednici de ea. La fel ne învață și Isaia, în cap. 58, așa cum citim și în Haftara de Iom Kipur: „Nu știți voi postul care îmi place? — zice Domnul. Rupeți lanțurile nedreptății, dezlegați legăturile jugului, dați drumul celor asupriți și sfărâmați jugul lor. Imparteți piinea ta cu cel flămînd, adăpostește în casă pe cel sărman, pe cel gol îmbracă-l și nu te ascunde de cel de un neam cu tine”.

La toate acestea se gîndea rabi Ițhac atunci cînd îi învața pe oameni, așa cum am arătat mai sus „waassitem”, „să faceți”, să creați și să activați și să vă purificați, să vă reînnoiți sufletește, pentru ca prin faptele voastre bune să vă întoarceți pe căile lui Dumnezeu.

A.B.

Minunata poveste a profetului Iona

Între cele douăsprezece cărți ale profetilor „mici” se numără — a cincina la număr — cartea profetului Iona. Această carte a fost orînduită spre a fi citită ca maftir în după amiaza de Iom Kipur, după minha. Printre cuvintele răscolițoare și grave ale profetilor, cele ale micilor cărți a profetului Iona, o splendidă și colorată povestire moralizatoare, înseamnă un moment de destindere luminoasă.

Așa sună, preluată din gura generațiilor următoare, această minunată povestire:

Iona a fost fiul lui Amitai din tribul Zevulun și al unei femei din tribul Așer, despre care se spune că a fost și soția celui Tarefat pe care profetul Eliahu l-a trezit din morți. Iona era deci, ca să zicem așa, predestinat întruca pentru cariera de profet! Dealtfel, Eliaș, elevul lui Eliahu, a fost acela care l-a uns pe Iona cu această misiune.

Vremurile erau atunci deosebit de dornice de oameni care să îndrepte stările de lucruri pe calea cea bună. În regatul iudean de nord domnea nelegiuitul rege Iereboam al II-lea, în timpul domniei căruia și-a rostit profetul Amos înaripatele cuvinte.

Iona era însă un profet... vanitos. Profetizînd odată nenorocirile pe care le va aduce domnia nelegiuitului rege, el nu și-a dat seama la timp că obștea începea să se pocăiască și — spune legenda — atunci cînd mila divină a stăvilit nenorocirile prorocite, Iona s-a pomenit hultit de toți, și scotit profet mincinos.

Dumnezeu se decide apoi să-l dea lui Iona o misiune nemeapomenită: să plece la Ninive, capitala imperiului asupritor al Asiriei. Aici, în însuși birlogul tiranilor, Iona trebuia să chema pe asupritorii la pocăință, amenințîndu-i cu minia divină.

Legenda nu-i dă lui Iona scuza friicii, ci dimpotrivă arată că el a fost atît de minios din cauza primei nereușite a acțiunii sale, încît orgoliul rănit l-a făcut să se angajeze într-o întreprindere disperată: să fugă de Dumnezeu.

Așa s-a făcut că Iona a coborît în portul Iafu cu gîndul de a căuta o corabie care să-l ducă departe, dacă se poate chiar la capătul pămîntului. Binta o furtună naprăznică și nici o corabie nu putea să se apropie de port. După vreo trei zile însă, furtuna, odată cu teama fugarului Iona, s-a lăcșit. Corăbii multe au aruncat ancora și Iona, crezînd că liniștirea furtunii este un semn de bună prevestire pentru el, a putut să-și aleagă în voie corabia cu care să întreprindă plămuita călătorie. Una dintre ele pleca într-adevăr la capătul pămîntului cunoscut atunci oamenilor: orașul Tarșis, de pe coasta atlantică a Spaniei. Se spune că Iona a fost atît de bucurios aflînd destinația corăbiei încît a plătît dinainte nu numai prețul călătoriei, ci chiar și al corăbiei întregi.

Abia ce ieși corabia în larg, că furtuna reîncape cu putere întreită. Talmudul spune că a fost una dintre cele mai groaznice din istorie. Culmea era însă că furtuna bintuia numai în jurul corăbiei în care se afla Iona și în timp ce catargele ei trozeau în vînt și valurile năvneau peste bord, celelalte corăbii își vedeau liniștite de drum. Marinarilor fenicieni începură să invoce iertarea, rînd pe rînd, tuturor zeităților pe care le cunoșteau. Zadarnic însă.

Atunci ei și-au amintit de călătorul lor, Iona. L-au descoperit pitit în fundul corăbiei, ros de o groaznică bănuială. Cînd marinarilor l-au rugat să se roage pentru iertarea Dumnezeului lui, despre care au auziseră atîtea, Iona declară cu resemnare că el este pricina cumpîlirii furtunii, că ruga lui n-are rost și că vasul va scăpa numai, dacă el, Iona, va fi aruncat în mare.

Marinarilor erau oameni cinstiți și temători de Dumnezeu. Întii au decis să tragă la sorți cine să fie aruncat în mare. Sorții au căzut pe Iona. Apoi s-au hotărît să nu-l arunce pe negîndite prădă valurilor. L-au coborît încet, atîrnat de un otgon, pînă a atins apa. Valurile s-au potolit puțin; i-l ridică — furtuna s-a dezlîntat din nou! Treptat, treptat, Iona a fost coborît din ce în ce mai adînc. Furtuna se potolea din ce în ce. Atunci au văzut marinarilor că nu există altă scăpare și l-au zvrilit pe Iona peste bord. S-a întimplat însă — spune mai departe legenda — că un pește uriaș, zămislit anume de Dumnezeu în zilele creației pentru acest scop, a apărut la fața locului și l-a înghițit pe nefericitul naufragiat.

După cîteva clipe de groază și de nedumerire, Iona și-a revenit în fire. Era acum în... interiorul peștelui.

Ce era peștele care îl înghițise pe Iona? Probabil că noi i-am zice astăzi balenă. În acest sens unele indicații ne sînt furnizate de cartea Zohar care povestește și ea întimplarea.

Dar să revenim la eroul nostru. Șederea lui comodă a fost repede turburată: peștele îl anunță că el însuși trebuie să se prezinte spre a fi mincat de către uriașul leviatan. Iona îi promise încă că îl va scăpa.

Zis și făcut: utilizînd cuvîntul divin, Iona izbui să-l sperie pe fricosul monstru leviatan și peștele nu mai știa ce să facă spre a-i mulțumi lui Iona. El duse într-o călătorie nemeapomenită în abisurile oceanului. Îi arătă lucruri și locuri nemevăzute de ochi de muritor: cei patru stîlpi de temelie ai pămîntului, calea pe care au trecut triburile prin Marea Roșie și piatra de fundament a Templului... Iona, profetul explorer, se simțea probabil foarte bine. Deodată însă minunata călătorie a lui Iona fu turburată: la orizont apără un alt pește, cumpînt de fioros. Gazda prietenoasă a lui Iona era în mare pericol. Apără și leviatanul care anunță, plin de satisfacție voința divină: sau va trece Iona în cel de al doilea pește, sau primul pește va fi mincat cu Iona cu tot!

Așa s-a întimplat că Iona a trecut în burta celui de al doilea pește. Aici lucrurile stăteau însă tare prost pentru fugarul nostru.

Cît ai clipi din ochi, Iona se pomeni aruncat pe uscat.

Se spune că de pe corabia lor, marinarii fenicieni au fost martorii acestei minuni și au tras consecințele: au pornit în pelerinaj la templu și s-au convertit la credința în Dumnezeul uniu.

Iona însă, a pornit spre Ninive. Uriașă cetate care măsura în diametru trei zile de mers, se cutremură la auzul avertismentului profetului: „Răgazul este de numai 40 de zile. Apoi minia divină va pustii orașul pentru nenumăratele sale păcate!”.

În frunte cu singerosul lor tiran, ni-nivenii au început să postească, să se îmbrace în saci și chiar copiii le-au urmat exemplul.

Pe un deal, la răsărit de cetate, Iona privea orașul. Văzu cum remușcarea îi cuprînde pe toți locuitorii păcătoșului oraș și află că Dumnezeu s-a milostivit de ei. Își strigă atunci minia către Dumnezeu, care, așa cum se și temuse, îl făcuse și de data aceasta să apară ca un profet mincinos.

Soarele însă bătea puternic și deodată Iona observă că lângă el a răsărit din jărnă o minunată plantă, numită kikaion. Cît ai clipi din ochi planta crescuse și se făcu un copac umbros cu zeci de mii de frunze uriașe. Furia lui Iona trecu și apriga lui dorință de a nu supraviețui „rusinii”, făcu loc unui somn liniștitor, la umbra minunatului copac.

În timpul cît profetul doarme, putem să ne apropiem tiptil de copac și să-l examinăm: este un fel de plantă de ricin, care, într-adevăr, în soarele cald al Mesopotamiei, crește în cîteva zile la înălțime de mai mulți metri și care pînă tîrziu și în mai multe limbi a purtat numele hazliu de „kik”, „kiki” etc. Dar această tufă-copac este foarte sensibilă...

Așa se face că, în timp ce Iona dormea dus, a venit un vierme care pînă în zori, a prăpădit tot copacul! Smuls de un vînt puternic, Iona s-a trezit în arșița dogoritoare a soarelui, ca apoi, să cadă într-un leșin adînc.

Revenindu-și în zgomotul vesel al orașului care renăștea la viață grație milostivității dumnezeiești, Iona minios de pieirea minunatului său copac, se rugă din nou ca să moară.

Dumnezeu atunci grăi pilduitor: „Dacă tu te mîni pentru un biet copac care o crescut peste noapte și a pierit peste noapte, și pentru care nu te-ai trudit de loc, Mie să nu-mi fie milă de Ninive, în care trăiesc 120.000 de oameni?”

Povestea lui Iona se încheie brusc. Lecția divină pe care a primit-o a fost atît de convingătoare încît povestea lui face parte din colecția de aur a Scrierilor sfînte. Dumnezeu este omniprezent, ne învață pilda, și ajunge chiar și în abisurile oceanelor. Tot astfel oricine poate găsi iertare în fața lui. Iar purtătorii cuvîntului divin, unelte ale învățăturii, trebuie să lase orice orgoliu deoparte...

Se pare că așa a procedat și Iona în cele din urmă, pentru că o legendă tirzie spune că ar fi trăit, ca un patriarh, pînă la 140 de ani.

CARNET

PORTILE

In cea mai lungă și mai dramatică zi a anului, batem la porțile cerului. Intr-una din rugile ce le rostim în primul ceas, când astrul zilei abia își începe ascensiunea, spunem: „Părinte și rege al nostru! Deschide porțile cerului pentru rugăciunile noastre — porțile îndurării, porțile rugăciunii, porțile bunăvoinții, porțile implorării, porțile perfecțiunii, porțile sfințeniei, porțile Torei, porțile vieții celei bune, porțile mântuirii, porțile măreției, porțile fiilor și nepoților, porțile celor drepti și înțelepți”. Iar în ultimul ceas al zilei, la Neila, rostim la lumina palidă a stelelor: „Deschide pentru noi o poartă, în acest ceas al Incheierii, deschide o poartă, căci ziua a apus... Ziua se va sfârși, soarele se duce și apune, deschide-ne, Doamne, poarta Ta...”

Aceste două fraze punctează întreaga simfonie de Iom Kipur, dând glas aspirației noastre către cer și perfecțiune. In cea mai lungă și mai dramatică zi, stăm înfiorați deopotrivă de măreția creației și de conștiința că fiecare dintre noi trebuie și poate contribui la restabilirea armoniei ei primordiale. A armoniei desăvârșite, sublime, de la început, pe care prin comportarea lor oamenii au turburat-o.

...Cînd, în cea de-a șasea zi, Cel Etern era pe punctul de a crea primul om — spune o veche legendă talmudică — ingerii, în cer, se împărțiră în două tabere: unii erau pentru, alții contra. „La ce bun să-l aduci pe lume, Doamne?! se rosti Adevărul: această făptură mincinoasă va turbura sublima armonie a lumii pe care ai creat-o”. La fel se declară împotriva și Pacea: „Omul va semăna pretutindeni discordie și zizanii, va duce războaie singeroase, va pustii lumea...” Mila și Îndurarea se rostră însă în favoarea omului. Văzind că părțile sînt la egalitate, ce făcu Cel Etern? Zvirli Adevărul la pămînt, stabilind astfel majoritatea în favoarea omului.

Să mai adăugăm că această alegorie a turburat multe minți, dornice a-i adînci înțelesul? ...Așadar, spre a putea fi creat omul, a trebuit să fie sacrificat Adevărul, rețin cu amărăciune unii. De ce a fost azvirilit tocmai Adevărul? se întreabă înțelepții mai departe și tot ei răspund: pentru că împotriva adevărului nu există, nu poate exista, majoritate. Iar cei ale căror gînduri și pași sînt călăuziți de ingerul îndurării consideră dimpotrivă, acest episod de bun augur: omul nu e singur pe pămînt; din primul ceas i-a fost hărăzit un prieten de naștere, să-l ferească de rădăcire — Adevărul. Mină în mină cu adevărul omul s-a ivit pe pămînt, spre a-l lua în stăpînire și a-l transforma într-o grădină roditoare...

Către aceste înțelesuri fundamentale — pierdute, uneori, din vedere în vămășagul anului — ne întoarcem de Iom Kipur și în această întoarcere constă toată sfințenia zilei. De aceea, batem acum la porțile cerului, năzuind să restabilim armonia originară a lumii. O lume care pentru noi are doi poli: Justiția și Îndurarea, unite prin azul invizibil dar știut al faptelor vieții noastre de fiecare zi.

„A trăi pe lume — spunea rabinul Moise Leib din Sașov — e a merge pe tălșul unui brici: deoparte și de alta se deschide abisul, în care omul se poate prăbuși printr-un singur pas greșit...” Iar altă mare conștiință hasidică, rabi Mendel Kotzk, obișnuia să talmăcească astfel versetul din Kohelet „In orice clipă vestimintele să-ți fie imaculate și ălei mîrositor pe creștet”: omul e dator să considere că poartă haine albe și un vas cu ulei pe creștetul capului. Un singur pas greșit și vasul se va răsturna, pătîndu-i alesele vestimente”.

Investimînța în alb, înfiorați de tensiunea acestei zile, batem la porțile cerului: „Deschide, Doamne, porțile cerului pentru rugăciunile noastre!” rostim în ceasul de lumină al dimineții. Iar la lumina palidă a stelelor, spunem iar: „Deschide pentru noi o poartă, în acest ceas al Incheierii”.

Mai mult decît în orice altă clipă a anului, noi știm: omul e făcut să străbată drumul vieții, avînd ca busolă Adevărul iar ca lege — Justiția și Îndurarea.

Justiția și Îndurarea — cele două talgere ale balanței cu care sînt cîntărite nu numai faptele, ci și gîndurile noastre în cea mai sfințită zi a anului. Justiția și Îndurarea — care din ele este prevalentă? In toate timpurile, erudiții noștri au căutat să găsească răspunsul exact, făcînd să incline unul sau altul dintre talgere, potrivit firii, modului de gîndire sau poate temperamentului fiecăruia. Dar mai presus de gîndurile subtile și de argumentația înțeleaptă, mi se pare grea de înțeles și de frumusețe fapta rabinului Levi Itzhak Bardicever, pe care-mi face plăcere să-l evoc în acest prag de Iom Kipur. Intr-un an, pe cînd se îndrepta spre sinagogă, înainte de Kol Nidre, atenția i-a fost atrasă de plîsul unui prunc, dintr-o uliță lătrănică, „Părinții au plecat la sinagogă și au lăsat copilul dormind iar acum s-a trezit și plînge speriat de singurătate...” și-a zis rabinul din Bardicever, și, fără a șovăi o clipă, s-a abătut din drumul său și a intrat să legene pruncul. Căci în marea sa dragoste de Dumnezeu și de oameni, bunul rabin era adînc încredințat că a oștoi fie și plîsul unui prunc în leagăn este un lucru la fel de sfințit ca cel mai sfințit oficiu de Kol Nidre. Căci dacă unul din talgerele balanței pe care sînt cîntărite faptele noastre este Justiția, Îndurarea este numele celui de-al doilea.

VICTOR RUSU

INFORMAȚII

Sîmbătă 17 septembrie (Șabat Șuva) păstorul nostru spiritual va lua parte la serviciul divin de la sinagoga Malbim (str. Bravilor 4) unde va rosti tradiționala Derașa de Șabat Șuva.

Miercuri 21 septembrie ceremonia de Kol Nidrei și serviciul divin vor începe la orele 17.30. Eminența Sa va rosti predica la Templul coral.

Joi 22 septembrie (Iom Kipur) în jurul orei 11 se va oficia rugăciunea de Iskor, în cadrul căreia Eminența Sa va rosti o predică.

În seara de luni 26 septembrie Eminența Sa va rosti o predică în cadrul ceremoniei organizate în Suca de pe lângă Templul coral.

DONAȚII

Ziarul „Algemeen Dageblatt” din Rotterdam a publicat odiseea unei donații pe care un anume Jacob van Tiburg, fost cetățean olandez, a făcut-o universității din Pretoria (Africa de Sud). Este vorba de o colecție cuprinzînd peste 700 de tablouri, tapiserii, covoare și alte obiecte de preț. Sînt opere de artă care au aparținut evreilor din Olanda. Tiburg susține că, în perioada ocupației naziste, foștii proprietari ai obiectelor l-au rugat ei înșiși să le preia spre păstrare. După război, aceștia nu s-au mai întors însă. Adevărul este, precizează ziarul citat, că Tiburg a colaborat cu naștii și că din această cauză a părăsit Olanda în 1954, luînd cu sine piesele care, de fapt, nu-i aparțineau. El a avut dificultăți cu autoritățile vamale sud-africane și, după un proces îndelungat, spre a scăpa de eventualele urmări a predat obiectele de artă universității din Pretoria.

În memoria victimelor cutremurului

Din inițiativa secției feminine a lui Keren Kayemet din Ierusalim, într-o pădure din apropierea orașului-sfînt au fost plantați 127 de copaci, în memoria victimelor cutremurului de pămînt din România.

Dr. Rudolf Itlis

De la Praga ne-a sosit trista veste a încetării din viață a dr-ului Rudolf Itlis, secretarul general al Consiliului comunităților evreiești din Cehoslovacia.

Născut la Praga în anul 1899, a studiat filologia și dreptul, activînd apoi ca avocat. În perioada nazismului a fost deținut în lagărul de la Theresienstadt.

După eliberarea țării, a contribuit la reorganizarea comunităților evreiești greu încercate, fiind ales în conducere. A înființat și condus revista „Vestnik”, publicația Consiliului comunităților evreiești din Cehoslovacia. Dr. Itlis este autorul mai-mulțor cărți despre suferințele evreilor sub naști.

Sofia, soție, împreună cu întreaga familie aminteste prietenilor și cunoscuților că la 2 Tisri 5 738 (14 septembrie 1977) se împlinesc 1 an de la stingerea din viață a dragului nostru

BURACH SCHVARTZ
din Galați

Amintirea chipului său blind va rămîne neștearsă în inimile noastre.

Adînc îndurerată, Titi, fiu, Coca, noră, Florin, nepot, familiile Bercu Șaie, Sami Vaininger, Moni Klein (Israel) anunță încetarea din viață, după o lungă și grea suferință, a iubitei lor mame și bunice

SILVIA GOLDSTAIN

din Bacău
decedată la 10 august 1977. Nu te vom uita niciodată.

DECESE

În perioada 26 august — 10 septembrie 1977, în cîmțirile Comunității evreilor din București au fost înhumați:

Solomon Emil (76 ani) Calea Dorobanți 111—131; Herșeu Bercu (49) str. Valeriu Branție 54—56; Hechter Debora (77) bd. Magheru 42; Solomon Israel Mozis (69) str. Mozart 2; Lazăr Șandor (83); Mendelsohn Leonora (88); Eugenia Cremer (77) bd. Gh. Gheorghiu Dej 5; Solomon Freida (75) Moșilor 234; Ștefan Tita Leo-Theodor (72) Lucaci 73; Pavel Beca (90) Principatele Unite 31; Preiss Rebeca (80) bd. Gh. Gheorghiu Dej 60; Meer Heinrich (64) Brăila str. Plevna 10; Kamerling Iosif (80) Aleea Secuilor 2; Hirsch Feiga (73) Moise Nicoară; Poplicher Burah-Bubi (76) Costache Bălcescu 2; Birjaru Constanța — Cămin Negru Vodă; Coniver Viorica (75) N. Beloiannis 3.

Suzana, soție, Rozina Schuler, soră, familiile Zucker și Alvaz, cumnați și nepoți (Israel), precum și rudele apropiate și prietenii, anunță cu nemărginită durere moartea dragului lor

ISIDOR HERMAN

după o lungă și grea suferință.

Inhumaerea a avut loc la 19 iulie 1977, la cîmțirul din șoseaua Giurgiului.

Toți cei ce l-am iubit îl vom plînge și-l vom regreta pentru bunătatea și noblețea lui sufletescă.

Îndurerată, Bella, soție, Mady, Adrian, Aurelia, fiică cu ginerii și copiii, Pepi și Ionas, soră și frate, anunță rudele și prietenii încetarea din viață a celui ce a fost

Ing. AVRAM RANTZER
din Ploiești

Inmormintare a avut loc la 7 august 1977, la Ploiești.

Avram Bacalu, soț, Coca, Iosef, Otto (Israel) fiică și fii, Iancu, Surica, Roza, ginere și nurori, nepoți și strănepoți, anunță cu durere încetarea din viață, la 9 august (25 Av) a scumpei lor

ETTY BACALU

soție, mamă, bunică și străbunică, devotată și iubitoare, în vezi neuitată.

Cu aceeași nemărginită durere, familiile ing. Heschia și dr. Botta, anunță că la 7 august 197 s-au împlinit 2 ani de cînd s-a stîns din viață scumpul nostru tată și bunici

IULIUS SIMOVICI

A lăsat un gol imens în inimile noastre îndurerate.

Betuș Segal și Sanda Văleanu, amintesc rudelor și celor ce l-au cunoscut, că s-au împlinit 57 de ani de la moartea blindului lor părinte și bunici

MENDEL MENDELOVICI

foșt ctitor și președinte al Templului coral, și președinte al comunității din Ploiești.

Se împlinesc de asemenea 33 de ani de la morțile dramatice ale dragei lor surori și mătuși LILLY farmacist GRUNBERG și a fiului ei HERBERT-MAXIMILIAN, pierțiți pe vasul Mekfur. De asemenea 35 de ani de la moartea sotului ei, farmacist HEINRICH GRUNBERG.

Cu nemărginită durere, familia anunță că duminică 31 iulie 1977, la Bucecea-Botoșani a avut loc inaugurarea monumentului funerar a bunei noastre soție, mamă, bunică

RIFCUȚA ȘAFERMAN
Bucecea-Botoșani

decedată la 28 Kislev 5 736 (1975).

Au asistat cunoscuții și rude din Bucecea, Botoșani, Suceava.

Nu o vom uita în vezi!

Cu profundă durere, întreaga familie aminteste celor care au cunoscut-o că la 24 august 1977 s-a împlinit un an de la decesul dragei lor soție, mamă, soră și cumnată

MARIA HERȘCOVICI
născută Horenstein (Brăila)

La 28 august 1977 a avut loc inaugurarea monumentului funerar, la Birlad. Un gînd piios și vesnică amintire pentru sufletul ei bun.

Curier

Părerăa unui preot ortodox

Din partea preotului Theodor Damian din comuna Hănești, județul Botoșani, am primit o scrisoare din care reprodusem.

„Mă numesc Damian Teodor, de profesie sunt preot ortodox, absolvent de curind al facultății de teologie din București și în prezent doctorand în anul III la același institut teologic.

În luna decembrie 1976, fiind în București împreună cu mai coleg, am trecut amândoi pe la templul mozaic din Sf. Vineri pentru a face cite un abonament la revista acestui cult, revistă ce ne mai căzuse în mină ocazional și care părându-ni-se interesantă, ne-am decis să o citim permanent. De aceea ne-am și abonat. Și o citesc cu regularitate și cu interes.

Scrisoarea aceasta are alt scop, nu acela al laudelor. Totuși scotocesc că nu sînt niște laude și mai ales deșarte, niște aprecieri pe care în mod just și sincer, cineva le face la adresa cuiva.

Victor Rusu care este un excelent minutor al condeiului și un remarcabil posesor al figurilor de stil, este un psiholog și de aceea un scriitor. Și de aceea un cunosător. Și de aceea un pedagog...

În al doilea rînd mă impresionează puternic articolele ce se referă la lagărele de concentrare în care au murit atîția

și atîția evrei, Martiri. Mai ales că anul acesta am fost și eu la Auschwitz sau Oswiecin cum zic polonezii: cînd am ajuns la Weimar, nu mi-a mai trebuit să văd Buchenwaldul. Eram prea înfiorat gîndindu-mă la ce-am văzut la Auschwitz. Îmi venea să urlu în gura mare numai vizitînd lagărul. Dar cei care au fost închiși în el! Aceia ce puteau să mai zică? Nimic. Căci dacă implorau o cît de mică ameliorare a atrocităților erau omorîți pe loc, cu cel mai sălbatec sînge rece, așa cum reiese dintr-un articol din ultimul sau penultimul număr al revistei.”

Redacția mulțumește pe această cale cititorilor, colaboratorilor și tuturor prietenilor din țară și străinătate care i-au adresat urări cu prilejul noului an 5738. Tuturor le dorim la rîndul nostru un an bun și fericit.

Au devenit Bar Mitzva

Cînd cu lacrimi în ochi și-a luat rămas bun de la noi, la Miami, în 1970, socrul meu împlinea 78 de ani.

— Nu știu dacă ne vom revedea, deoarece la vîrsta mea nuse și știe niciodată, spunea el...

— Vreau să facem o înțelegere i-am răspuns. D-ta să spui în fiecare dimineață: „Vreau să fiu la Bar Mitzva nepotului meu!” și o să vezi că așa va fi.

— Chiar dacă voi mai trăi 7 ani de acum înainte, voi avea atunci 85 de ani și o să fie cam greu să călătoresc.

— Nu-i nimic, dacă d-ta nu vei veni la noi, o să facem Bar Mitzva la Arad.

„Cei 7 ani au trecut foarte repede.

La 6 august 1977, în frumosul templu ortodox din Arad s-au adunat mai mulți oameni, nu numai din Arad, ci din mai multe părți ale lumii.

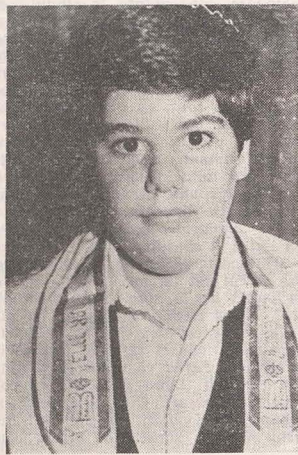
Templul era frumos decorat, toate luminile ardeau ca la marile sărbători, așa cum se întimpla și în trecut, în cei 60 de ani de existență ai templului.

Privirea tuturor era îndreptată asupra sărbătoritului care a venit tocmai din America, să celebreze aici Bar Mitzva, în semn de respect pentru bunicul său, Iuliu Erdos și familia sa.

Președintele comunității, domnul Zoltan Jakobovits, rabinul Baruch Lerner și cantorul Rosenberg au făcut tot posibilul pentru reușita celebrării Bar Mitzva lui Robert Haydu din Miami.

De mult n-a avut ocazia rabinul să invite la Toră un grup ca acesta.

În primul rînd a fost tatăl copilului, cohenul Andrew Haydu din

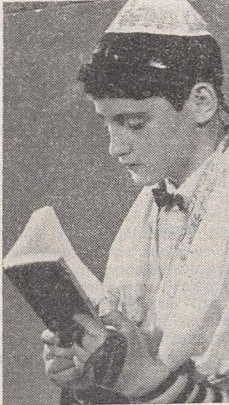

Robert Haydu

Miami, urmat de fratele său Benjamin Hed din Haifa-Israel. A urmat bunicul, Iuliu Erdos din Arad și tot din acest oraș, unchiul, Ștefan Erdos. Următorii chemați au fost André Charval din Paris, Albert Schwartz din Miami — S.U.A., Istvan Erdos din Budapesta — Ungaria și în final tinărul sărbătorit care a recitat frumos Hafzora.

În amintirea acestui eveniment, părinții au donat templului o față de masă decorativă din catifea, cu inscripțiile familiilor respective.

ANDREW HAYDU

Sorin Leibovici
Piatra NeamțSilviu Neuberger
Vatra DorneiDavid Paul
IașiDIN REALIZĂRILE F.C.E. (M)
ÎN ANUL 5737

Anul 5737 a fost un răstimp de însemnate realizări în viața obștei noastre. Ele au fost aduse la cunoștința membrilor comunităților și a enoriașilor sfintelor noastre lăcașe prin dări de seamă afișate în templele și sinagogile din țară. În acest fel, fiecare poate lua cunoștință de natura și cuantumul veniturilor, cît și de volumul și destinația sumelor cheltuite.

Prezentăm azi cititorilor noștri spicuri din capitolul cheltuieli. Reparații de temple, sinagogi și așezăminte ale Federației și comunităților ce au fost avariate de cutremur: lei 3.013.000; reparații sinagogi, capele, sedii comunitare, îngrijiri cimitire etc (lucrări permanente): 1.406.000 lei; subvenții acordate unor comunități mici și obști, spre a-și desfășura în bune condiții activitatea: 925.000; cheltuieli de editare a „Revistei cultului mozaic” și a Luah-ului: 778.000 lei; învățămîntul religios de Talmud Tora: 576.000 lei; cheltuieli legate de manifestările tradiționale de Hanuca, Purim, Pesah etc 390.000 lei. etc.

Se menționează că toate capitolele de cheltuieli care privesc instituțiile de cult și cultură iudaică sînt acoperite exclusiv de către F.C.E., fără nici un sprijin financiar de la Joint sau alte organisme din afară. Veniturile provin din contribuții benevole ale membrilor, din vînzarea azimei, vinului ritual, din contribuții speciale cu prilejul sărbătorilor și a diferite evenimente familiale, contribuții pentru întreținerea cimitirelor, din chirii de la imobilele proprietate a Federației etc.

Darea de seamă cuprinde date deosebit de interesante cu privire la activitatea de asistență socială a coreligionarilor bătrîni, bolnavi sau lipsiți de familie. În această categorie intră 7315 persoane, care primesc ajutoare diferențiate — după necesitățile fiecăruia — în bani, efecte, alimente, medicamente, ajutor pentru procurare de combustibil etc. De un real ajutor sînt cele 11 restaurante rituale ale comunităților, care în decursul anului încheiat au servit în medie 2432 mese zilnic. Funcționează, de asemenea, un număr de 10 cămine de bătrîni, cu 194 persoane. Dările de seamă afișate în toate comunitățile specifică sumele cheltuite cu fiecare dintre aceste acțiuni, care se desfășoară cu sprijinul financiar al Joint-ului precum și cu o importantă contribuție anuală a F.C.E.

Lumea ca o carte...

(Urmare din pag. 1-a)

a trebuit să aleagă viața sau moartea unui popor întreg. Iohanan știa că de hotărîrea lui depinde deopotrivă soarta poporului și a iudaismului. Cu sufletul sfîșiat — căci cum ar fi putut cunoaște cu siguranță toate consecințele acțiunii sale? — Iohanan a pus în balanță Ierusalimul și însemnata localitate Iavne. Și a ales Iavne, căci în orașul acesta se afla o școală. Iohanan și cei care l-au urmat, au ales în locul unui teritoriu limitat, spațiul nemărginit al spiritului. Și învățătura — patria imaterială a iudaismului — a salvat poporul evreu. Învățătura care dăduse naștere acestui popor, i-a păstrat ființa. Iohanan a înțeles că învățătura este singura forță capabilă să salveze un popor lipsit de toate, singura forță care să-i poată menține personalitatea. De atunci minunea s-a repetat mereu și nici în cele mai grele situații noi nu am renunțat la învățură. Mulți și-au pierdut viața pentru ca învățătura să poată exista mai departe. Astfel, pe vremea lui Adriaan, persecuțiile împotriva celor care se dedicau învățurii erau uriașe și viețile lor erau mereu în pericol. Dar asta nu i-a împiedicat să-și urmeze învățătura, singura lor salvatoare. Rabi Akiva a fost întrebare cum de are curajul să continue studiul, din moment ce, în felul acesta, poate să-și piardă viața în fiecare clipă. El a răspuns cu o fabulă: Un pește, fiind întrebat de ce nu părăsește apa în care poate fi oricînd pescuit, a explicat că apa este singurul element în care poate să trăiască și dacă ar părăsi-o ar muri imediat.

Învățătura a fost apa vie a poporului nostru. Rabi Iehosua ben Levi spunea: „Mare e învățătura căci ea dă viață aceluia ce se indelectinește cu dînsa, atît în lumea aceasta, cît și în lumea viitoare”. Este adevărat. În sensul propriu al cuvîntului, învățătura a dat viață poporului nostru, l-a menținut în viață și i-a făcut viața suportabilă, căci a ridicat-o pe culmile spiritului. Dezvoltîndu-și ideea, Iehosua ben Levi a identificat binele cu învățătura, căci învățătura este supremul bine dăruit omului. Un bine împărțit cu dărnicie fiecăruia: toți trebuie să aibă parte de învățătura. Dumnezeu a împărțit învățătura sa întregii mulțimi adunate la poalele muntelui Sinai. Moșe a scris cartea sfîntă pentru toți, psalmii regelui David și sfaturile lui Solomon se adresează tuturor.

Învățătura este, în primul rînd, un drept al fiecăruia. De acea, iudaismul a dus cu sine peste tot școala. Talmudul spune: „Nu se poate dărîma clădirea unei școli nici măcar în scopul de a reclădi Sfîntul Templu”. Așadar un lăcaș modest destinat învățurii este considerat mai important decît Marele Templu! Fiecare comu-

nită evreiască trebuie să aibă o școală și să-i acopere cheltuielile; comunitatea se obliga să întrețină la școli copiii înzestrați pentru învățură, dacă aceștia erau săraci.

Învățătura este prima mare obligație a omului; studiul trebuie continuat chiar și atunci cînd viața obligă la cele mai amare privațiuni; el constituie menirea omului, de aceea nimeni nu are voie să se laude cu cunoștințele sale, înmulțirea permanentă a cunoștințelor fiind o datorie; fiecare trebuie să-și stabilească un timp destinat învățurii și îmbogățirii cunoașterii.

În felul acesta a apărut, o viziune caracteristică iudaică despre învățatură. Titul care semnifică cea mai mare onoare acordată unui om este acela de „rav” — învățatură. Figura cea mai pură și luminoasă a iudaismului, Moșe, poartă alături de numele său apelativul Rabenu — învățatură noastră. Este încă o dovadă a respectului acordat învățurii și celor care îi învață pe alții. Hilel marele învățatură și învățatură, spunea că numai acela care îi învață pe alții merită să trăiască. Învățătura este menirea omului cînd e vorba de sine și vocația sa atunci cînd e vorba de semenii săi.

Cel care poate să-i învețe pe ceilalți are dreptul să se bucure de cinstirea lor. Rabi Elazar ben Samua spunea: „respectul către învățatură tău să fie ca respectul către Părintele ceresc”. Iudaismul pune omul cu cartea alături de Creatorul a tot ce este...

PREMIERĂ

La festivalul internațional al baletului care s-a desfășurat la Viena a fost prezentată în premieră opera Masada. Opera se inspiră din cunoscuta tragedie a apărătorilor cetății de la Marea Moartă care, după ce au rezistat timp îndelungat asediatorilor, au preferat sinuciderea predării. Spectacolul a fost interpretat de ansamblul operei de Stat din Bavaria.

Cine se poate compara cu țadikul? Nici nu putem înțelege ce-i poate trece prin minte. Să vă povestesc, de pildă, ce s-a întâmplat cu socrul meu. Eram pe atunci un tânăr hasid al rabinului din Kuzmir. Socrul meu era din Rachev și eu aveam la el casă și masă. Era bogat și ducea casă mare. De pildă: abia când îmi spălam mâinile, dimineața, înainte să vin la masă, se scoateau chiflele din cupitor, ca să fie calde. Soacra, Dumnezeu s-o ierte, le potrivea pe toate la minut. Eu nu eram obișnuit cu așa ceva. La noi acasă se făcea piine o dată la două săptămâni. Ungeam piinea cu usturoi și beam apă din fântână. Aici era cu totul altfel: clanje de alamă, ligheane de cupru. Înainte să intri în casă trebuia să-ți ștergi ghețele pe o rogojină. Unde mai pui cafeaua cu ciocare? Soacră-mea se trăgea dintr-o familie de mitnagdim, care făceau mult la bunătațile de pe lumea asta.

Socru era un om credincios, știa carte ebraică, se pricepea la socoteli și la negoțul cu păduri. Avea în coliba din pădure o pușcă și doi ciini, pentru că în regiunea aceea erau mulți tilhari. Se pricepea și la fracții. Când lovea un copac sau ciocănelul știa ce-i pe dinăuntru. Știa să joace șah ca un boier. Dar cum avea o clipă de răgaz deschidea o carte. Fuma dintr-o pipă cu virf de chihlimbar și căpăcel de argint. Săculețul în care ținea talitul era din piele.

Dotă defecte avea: mai întâi că era mitnaghed, dar ce mitnaghed! Ardea ca focul. Zicea că hasidimii sint o sectă și nu se dădea îndrăg să ponegrească chiar pe Baal Șem Tov. Prima oară când l-am auzit cum vorbește m-am cutremurat. Am vrut să-mi iau tâlpășia și să nu mă mai întorc niciodată, dar rabinul m-a sfătuit să nu divorțez. „Te-ai însurat cu femeia și nu cu socrul, zicea. Itrō, socrul lui Moșe Rabenu, nu se ducea nici el la rabin”.

Al doilea defect al lui era minia. Nu știa să-și stăpânească minia. Dacă un negustor nu plătea la timp era în stare să-l declare falit și să nu mai facă negoț cu el. Dacă cizmarul îl aducea o pereche de cizme și erau prea strâmte sau prea largi, îl făcea de ocară. Totul trebuia să fie exact. Și-a băgat în cap că la evrei trebuie să fie curat, ca de pildă la boieri, și cerea să i se arate oalele să vadă dacă nu au vreo pată.

Cei ai casei făneau la el; și oamenii din țirg îl respectau. Dar pînă la urmă li s-a urit. Toți i-au devenit dușmani. Tovarășii de negoț l-au părăsit. Nici soacra nu-l mai putea suporta. Odată am imprumutat de la el un toc și am uitat să-l dau înapoi. Toțmai atunci l-a cădat și nu l-a găsit. Mi-am adus aminte că l-l luasem eu și l-am dus înapoi. S-a infuriat în așa hal că mi-a tras o palmă. Dacă tata îmi mai dă cite o palmă mai e cum e, dar nu prea se cade ca socru să-și bată ginerele. Nevastă-mea a plins cu lacrimi amare, dar mie nu mi-a păsat. Vedeam însă că socrul are remușcări. M-am dus la el și i-am zis: „Socruile, nu-ți pune la inimă, îți dau cuvîntul meu că te iert”.

O povestire de

ISAAC BASHEVIS-SINGER

SFATUL RABINULUI

De obicei nu stătea de vorbă cu mine, fiindcă pe cit era el de pedant, pe atit eram eu de delăsător. Dezbrăcam caștanul și nu mai știam unde-l pusese. Mi se dădeau bani și uitam de ei, Rachev e un țirg mititel, dar cind treceam strada nu mai știam cum să mă întorc acasă. Toate casele din țirg semănau între ele. La femei nu mă uitam deloc. Deschideam cite o ușă și întrebam: „Aici șade socrul meu?” Toți izbucneau în hohote de ris. Mi-am zis că nu mă mai duc nicieri decit de acasă la sinagogă și înapoi. Abia mai țirziu mi-am dat seama că în fața casei socrului era un copac bătrîn de vreo două sute de ani.

Meru-se isca ceartă între noi, așa că socrul mă ocotea. De data asta începu el să vorbească: „Baruh, imi zise, ce să fac? Sint tare iute la minie. Știu că nu-i bine. De ani de zile mă lupț să smulg minia din mine, dar nu-i chip. E din ce în ce mai rău. Mă confund în adîncul iadului. Nici lumea asta nu e cum trebuie. Toți vor să mă înghită. Mă tem să nu ajung la sapă de lemn.”

„Socrule, i-am răspuns, vina cu mine la rabi Hazkele din Kuzmir. Socrul se făcu alb ca varul: „Nerodule, strigă ca scos din minți, știi că nu-mi plac rabi-nașii”.

Am luat-o repede din loc: în primul rînd n-am vrut să mă ocărăsc pe mine, fiindcă după aceea îi părea rău; în al doilea rînd, nu voiam să spună vorbe de ocară la adresa rabinilor.

După rugăciunea de maariv veni la mine și-mi zise: „Baruh, plecăm la Kuzmir!” Am rămas trăznit. Era iarnă. Căzuse multă zăpadă și drumul era periculos. Umblau lupii în pădure. Erau și tilhari. Dar socrul meu nu voia să știe de nimic. Soacră-mea a crezut că a innebunit. Mie mi se părea ciudată toată povestea, dar deoarece mi se ivise prilejul să plec la Kuzmir și încă în tovarășia socrului, n-am mai vrut să știu de nimic. Tremuram doar la gîndul ce se va întîmpla acolo.

Tot drumul socru-meu n-a scos o vorbă. Ninge. Odată cu fulgii cobora parcă

liniștea și pacea de pe lumea cealaltă. În zilele noastre ninsorea nu-i decit o joacă. Ninge o zi, două. Pe vremuri se întîmpla să ningă o lună în șir. Munți întregi de zăpadă! Cerul și pămîntul deveneau una.

„Am ajuns în ajun de Șabat. Nu era lume multă la rabin, cum se întîmplă de obicei în lunile de iarnă. Socru-meu s-a dus să strîngă mina rabinului, iar eu așteptam la sinagogă. Imi clănțneau dinții de frică: cine știe ce poate să-i spună rabinului! A stat vreo trei sferturi de oră și s-a întors palid. Îi ardeau ochii. „Dacă nu era vineri seara, imi zise, plecam imediat acasă. Rabinul tău este un prost și un ignorant. Dacă era mai tînăr îi smulgeam barba”. Am simțit cum mi se făcea amar în gură. Regretam că am venit. Să spun asemenea cuvinte despre rabi Hazkele din Kuzmir!

— Ce ți-a spus rabinul, socrule?
— Mi-a spus să linguesc opt zile în șir, să linguesc pe oricine-mi iese în cale, chiar pe cel mai josnic dintre oameni. Dacă rabinul tău s-ar pricepe nițel la oameni ar vedea că lingusirea e pentru mine otrăvă. Un lingusitor e mai rău decit un ucigaș.

— Socrule, i-am zis, oare rabinul nu știe că lingusirea este un păcat? Te rog să crezi că cele spuse de el au un tîlc mai adînc.

— Ce tîlc? Un păcat nu-l poate șterge pe celălalt. Pur și simplu n-a știut ce să-mi răspundă.

Fierbeam de necaz. Se făcuse țirziu, așa că am hotărît să mă duc la mikva. Socrul nu se ducea niciodată la mikva. Nu știu de ce. Așa era obiceiul la mitnagdim. Era și tare înfumat socru-meu. Nu-i dădea mina să se dezbrace în văzul tuturor. Cînd am ieșit din baie se făcuse vremea să se aprindă luminările de Șabat. Rabi Hazkele a binecuvîntat luminările la amiază. El, nu rabineasa. Ea, rabineasa, binecuvînta la rîndul ei alte luminări.

Ne-am dus la sinagogă. Rabinul era îmbrăcat din cap pînă în picioare în alb. Fața îi strălucea. Se vedea că-i transporta pe altă lume. Dintr-o dată rosti: „Hodu l/Adonai, ki tov”, că s-au cutremurat pereții. Rabinul bătea din palme și marca tactul cu picioarele. În sinagogă nu erau mulți oameni, în schimb erau toți hasidimii apleși unul și unul. Simțeam că rugăciunile străpung cerul. N-am mai văzut așa o întîmpinare a Șabatului, chiar la Kuzmir. Bucuria îndeplinirii acestei porunci putea fi simțită aievea. Ochii fiecei străluceau, gîndurile se limpezeau, nu mai puteai sta pe loc. Picioarele se ridicau parcă de la sine. Stăteam lîngă Jereastră. Afară totul era acoperit cu zăpadă. Nu se vedea nici cărarea, nici casele — nimic. Vedeam reflexul luminărilor pe zăpadă. Părea că cerul și pămîntul s-au contopit. Luna și stelele au coborît pe acoperișuri. Cine n-a fost în acea noapte la Kuzmir, nu știe ce-i lumea asta. Nu mai vorbese de lumea cealaltă.

Mă uitam la socru-meu; sta chircit într-un colț. Parcă era alt om. De obicei i se citea infumurarea pe obraz. De data asta, era umil, supus. După rugăciune

ne-am dus la masă. La început, rabinul citi din Zohar. După aceea îmbrăcă un căftan înflorat, cu catarama de argint. Toți s-au așezat. Eu, cel mai tînăr, stăteam în picioare lîngă scaun. Rabinul rosti Șalom Alehem, apoi kiduș, după aceea binecuvîntă piinea, dar nu gustă decit o firimitură. Peste pușin începu să cite. Nu știu dacă asta poate fi numit cîntec. Ascultîndu-l se părea că ingerii înalță un cîntec de slavă. Se vedea că țadikul nu este aici pe pămînt, ci sus, în cer. Cine știe unde-a ajuns? Cine-și poate închipi? Parcă eram la sinagogă din Kuzmir și parcă eram lîngă scaunul cereșc. Uitaseam de socru, uitaseam de mine insumi. Nu mai eram Barah din Rachev; lepădasem parcă tot ce era pămîntesc în mine. Eram numai spirit.

Am plecat de acolo pe la una noaptea. O seară ca asta n-a mai fost și nici n-o să mai fie. Doar cînd o să vină Meșiah.

Am uitat să vă spun că tot ce a rostit rabinul în acea seară era în legătură cu ce-i spusese socrului meu cînd s-a dus să-i strîngă mina. Ce să facă un evreu dacă nu este țadik? — întrebă rabinul și răspunse; să se poarte așa ca și cum ar fi țadik. Dumnezeu n-are nevoie de intenții, ci de fapte. Ți se aprinde minia? Las-o să ardă, dar vorbește frumos cu aproapele tău. Ți-e teamă de mincună? Nu te teme. Dumnezeu cunoaște intenția și intenția intenției, care este esențialul.

Cine poate reda cuvintele rabinului? Perle-i ieșeau din gură și fiecare cuvînt te pătrundea ca o flăcără vie. Nu atit cuvintele cit melodia lor.

Ce să vă spun? Socru-meu s-a dus la cele trei oșepe, iar Simbătă seara a fost să-l ia rămas bun de la rabin. A stat la el mai mult de o oră. La întoarcere pe drum, l-am întrebant: „Ei ce spui socrule?”

— Rabinul tău e un om mare, zise. Grozav!

Socru-meu a început să se poarte precum l-a sfătuit rabinul. Nu se mai infuriă. Ochii i se aprindeau de minie, dar vorbea domol. Ridica pipa de parcă voia să dea cu ea în cap cutiva, dar o lăsa jos încet și răspundea cu umilință. În scurtă vreme tot țirgul a observat că socru-meu s-a schimbat.

Oprea pe cite un ținc pe stradă și-l mîngia pe obraz. Sacagiul intra în casă și vărsa din greșeală apă pe dușumea. Știam foarte bine că asta-l scootea din minți pe socru-meu, dar el întrebă pe sacagiul: „Ce mai faci, rebi lomi? Ger, nu-i așa?” Imi dădeam seama cit îl costa acest efort. Adevărat eroism.

Cu timpul a pierdut obiceiul să se infurie. De trei ori pe an pleca la rabi Hezkele. Socru-meu a devenit un om minunat, domol, mai mare plăcerea să stai cu el de vorbă. De necrezut! Așa se întîmplă dacă reușești să frîngi un obicei, el se transformă în contrariul său. Din cel mai mare păcat se poate ajunge la o faptă bună. Esențialul este să pui mina și să faci fără să cugeți prea mult.

Rabinul spune: dacă nu ești vesel, prefă-te că ești vesel și veselia va veni de la sine. Nici nu trebuie să începi prin a fi credincios. Dimpotrivă! Credința va veni după aceea...

„Dumnezeu este lumina mea și mîntuirea mea”

PSALMUL 27

De la 1 Elul și pînă în ziua a 17-a a lunii Tisri, în ziua de Hoșana Raba, se recită zilnic psalmul 27, după rugăciunea de dimineață și de seară. Acest psalm frumos și profund care începe cu un acord religios precis „Dumnezeu este lumina mea și mîntuirea mea, de cine să-mi fie frică”, este pătruns de o credință neclintită în Dumnezeu și prin aceasta este foarte indicat pentru a crea atmosfera și întreaga atitudine spirituală în zilele judecății și ale reculegerii.

Psalmul sugerează, ca un tot unitar, seninătatea, curvioșia și are ca temă încrederea în ajutorul divin, în apărarea în vremuri de restriște. Cu gîndul la Dumnezeu, credinciosul se simte calm și ocrotit. Dumnezeu este stîncă și adăpostul său: de cine să se teamă?

„Cînd cei vicleni vin către mine ca să mănince trupul meu...” exclamă triumfător poetul „o ostire dacă s-ar orîndui în tabără împotriva mea, dacă războiul împotriva mea ar fi să se pornească, inima mea e fără teamă, chiar și atunci sint plin de nădejde”. E plin de nădejde și încredere, căci El mă ascunde în coliba Sa, în ziua turburării; în ascunzătoarea cortului Său mă va adăposti; pe stîncă înaltă înaltă mă va face să fiu”. Mîntuirea sa este garantată. Dorința lui cea mai intimă și mai plină de ardore este ca să i se îngăduie de a rămîne în casa Domnului pentru toată viața, „ca să-mi

satur ochii cu frumusețea Domnului și să cercetez cu drag lăcașul Său”.

Atotputernicia lui Dumnezeu este pentru credinciosul curvios ținta cea mai plină de nostalgie și fericire supremă. Acolo îl va contempla el pe Dumnezeu și cel înzestrat, frumusețea chipului său divin și-L va chema atit la nevoie, cit și la bine. Ce simțămînt de încinare încearcă credinciosul pios la gîndul de a putea trăi în apropierea lui Dumnezeu! În El găsește alinare și încurajare. Numai prin apărarea lui Dumnezeu se va putea ridica deasupra dușmanilor săi, căci speranța și salvarea sa e Dumnezeu. Drept mulțumire el va aduce acum „jertfa în adăpostul Său” ca o „manifestare entuziastă a bucuriei”, îi va „cînta din gură și din instrumente”. E un imn de laudă al poetului, prin care, salvat din primejdie, păsește spre divinitate în fața Celui Atotputernic ca o jertfă de mulțumire și slăvindu-L pentru îndurarea și îngăduința ce i-a dovedit-o.

Poetul însă, fire lirică, sensibilă, e cuprins de o subită neliniște cu toată îngăduința și favoarea divină acordată. E cuprins de un simțămînt de teamă și nedumerire, iar sufletul său credincios se simte stăpînit de o profundă agitație. Îndoiala cu privire la sinceritatea și justa lui comportare față de Dumnezeu nu-l lasă în pace. Poate el să se prezinte în fața lui Dumnezeu, s-a făcut el demn de a primi ajutorul Lui binevoitor? Îl va asculta oare Dumnezeu, îl va mîntui El,

astfel ca să-l poată aduce jertfa de mulțumire făgăduită și să-i cînte din toată inima un cîntec de slavă și bucurie? Aceste și alte asemănătoare gînduri și simțămînte trebuie să fi chinut inima sa neliniștită, furtunoasă, în permanentă căutare. Se simte izgonit, ponegriț și părăsit de prieteni și de toți oamenii. Chiar și tatăl și mama lui s-au dezis de el și l-au părăsit. În această clipă de grea cumpănă, inima lui credincioasă scoate un cutremurător strigăt de desnădejde un „de profundis” către Dumnezeu său, Atotputernic, Cel Drept, pentru ca Acesta să nu-l părăsească. „Ascultă, Doamne, glasul meu cînd te chem; fii milostiv și răspunde-mi”. (Vers. 7). „Nu ascunde de mine fața Ta; nu respinge pe minie pe robul Tău; Tu ești ajutorul meu, nu mă lepăda pe mine și nu mă părăsi, Dumnezeul mîntuirii mele”. (Vers. 9).

Ceea ce îl neliniștește este teama ca Dumnezeu, în minia Lui, să nu-l refuze ajutorul, să nu se întoarcă de la el. Și astfel poetul îi dă tircoale lui Dumnezeu, îl imploră îl cheamă și îl roagă să-l ierte, să stea alături de el. Ce este omul, singur, izgonit, părăsit de toți, fără Dumnezeu său, fără adăpostul și refugiuul său? Este o chemare zguduitoare, a unui suflet chinut de zbucium și îndoială. Sintem martorii unei profunde consternări și a unui ocol anevoios făcut de poet în căutarea mîntuirii sale, dar care, în cele din urmă, ajunge la conștiința că ruga lui a fost ascultată. Încrederea lui în Dumnezeu a rămas nezdruccinată. Chiar dacă tatăl și mama lui l-au părăsit, el știe bine că Dumnezeu în nemărginita Lui îndurare, îl va primi ca un părinte milostiv și-l va ocroti. Cu ardore îl roagă el pe Creator „Învață-mă,

Doamne, calea Ta și du-mă pe mine pe poteca lină, din pricina celor care mă iscodesc”. (Vers. 11). Fie ca Domnul să-i lumineze calea descoperirii sale chinuitoare și să-i îndrepte pașii pe drumul drept al adevărului. În recîștigata și nemărginita sa încredere în Dumnezeu, bunul, iertătorul părinte, își încheie poetul psalmul pătruns de o adîncă înțelepciune: „Aibi nădejde în Domnul! Fii puternic! Fă-ți inima vitează și iarăși aibi nădejde în Domnul”.

Acest psalm plin de cea mai profundă interiorizare și sentimente sublime, țîșnind dintr-un suflet vibrînd de simțiri adînci, redă starea sufletească a omului pios în zilele judecății și ale reculegerii. Înțeleptul au interpretat cuvintele cu care se începe acest frumos psalm, important pentru aceste zile sfinte, ale lunii Tisri, cînd Dumnezeu cheamă la judecată oamenii și întreaga creațiune. „Dumnezeu este lumina mea” se referă la zilele de Roș Hașana, zilele judecății, și „Mîntuirea mea”, la Ziua ispășirii, care este ziua iertării păcatelor și a tuturor greșelilor oamenilor.

Cabalistiții au mers mai departe în interpretarea însemnătății acestui psalm. Ei au calculat că în acest psalm apare de 13 ori numele sfînt al lui Dumnezeu, corespunzător celor 13 atribute ale sale. De aceea, putem noi conchide, a devenit uzual a se recita acest psalm la începutul lunii Elul, căci în el sint menționate cele 13 porți ale milostivirii care se deschid, care se desvăluie prin lumina lor nestinsă. Prin ruga pe care o adresăm divinității recitînd psalmul „Dumnezeu este lumina mea și mîntuirea mea” noi sperăm că binecuvîntarea lui Dumnezeu va coborî în întreaga sa plenitudine asupra lumii și a locuitorilor săi.

...ȘI SĂ TE BUCURI CU SĂRBĂTORILE TALE

סוכת תשל"ח ושמחת בהגך

DE CE LOCUIM ÎN SUCA?

După ardoarea invocațiilor de Iom Kipur, iată bucuria psalmilor de Sucot, fremătind în aer ca niște palmieri. După claustrarea plină de pocăință în casele de rugăciune, urmează escapada veselă în corturile înflorite. După Iom Kipur, iată Sucot.

Omul este, însă, astfel constituit că nu poate trece fără tranziție de la tristețe la bucurie. Însăși ardoarea pocăinței incită la reculegere. Bucuria religioasă rămâne senină dar gravă. Umbra Iom Kipur-ului se profilează peste suca.

De aceea, interpretările pe care erudiții Talmudului au dat-o ritualului tabernacolelor poartă pecetea unei anumite melancolii. S-ar zice că amintirea lui Iom Kipur îi obsedează și îi urmărește. Și e bine că e așa. Nu avem nevoie, chiar și după Iom Kipur, mai ales după Iom Kipur, să ne gândim la Dumnezeu și să ne ferim de păcat? Înțelepții noștri, care cunosc sufletul omenesc, nu au pierdut nici o ocazie de a ne recomanda milostenia și virtutea. Așa că nu e de mirare că prin crengile care acoperă suca întrezărim luminările de Iom Kipur și că în psalmii rugăciunii de Halel auzim ecoul mărturisirii de Al-Het.

Psalmistul preamărește pe Dumnezeu: „Să se bucure cimpiiile și toate ce sînt pe ele; atunci se vor bucura toți copacii pădurii, de fața Domnului, că vine, vine să judece pământul. Judeca-vă lumea întru dreptate; și popoarele întru adevărul său”. (Psalm 96, 12—13).

De Iom Kipur, ne învățăm înțelepții noștri, stăpînul lumii, judecătorul suprem și infailibil a venit să-și judece făpturile. Acum, că sentința a fost pronunțată, e rîndul naturii să întoneze imnuri de bucurie, e rîndul credincioșilor să se veselească stringînd în mînă cel mai frumos fruct al pământului.

Dintre toți copacii, palmierul se ridică întocmai ca un simbol al celui drept care înflorește. Înalt și drept este palmierul, cu și conștiința înălțată prin pocăință și reabilitată prin iertare.

Cînd Domnul — spun înțelepții noștri — își judecă creaturile, cei condamnați pleacă deprimați, pe cînd cei declarați nevinovați se retrag cu capul în sus. Tot așa și credincioșii se prezintă de Sucot cu frunze de palmier înalte și drepte.

Dar mîndra frunză de palmier nu e solitară. Ea e însoțită de chitra de aur, de mîrlut verde și de salcia argintie. De ce — întreabă înțelepții noștri — au fost ales aceste plante și acest fruct? Și, răspund ei înșiși, prin acest simbol care ne readuce la Iom Kipur.

Chitra ovală reprezintă inima și ne invită să mărturisim păcatele pe care le comitem în răcărirea sufletului nostru.

Palmierul care se înalță cu semeție ne amintește păcatele pe care le comitem atunci cînd orgoliul ne încordează gîtul și ne împietrește ceafa.

Mîrlut, a cărui frunză se aseamănă cu un ochi, simbolizează păcatele la care ne lăsăm antrenanți prin priviri pline de curiozitate și ochiade ale invidiei.

În sfîrșit, frunzele de salcie au forma guri, pentru a ne pune în gardă împotriva vorbelor nechibzuite și a birfelilor.

Cele patru plante pe care le folosim de Sucot au și altă semnificație: ele simbolizează meriele și greșelile a patru categorii de oameni.

Chitra, fruct savuros și parfumat, este imaginea erudiției însoțită de fapte bune. Palmierul, cu fructul său delicios, dar nu și aromat, reprezintă pe eruditul lipsit de fapte bune; mîrlut, cu miresma lui plăcută dar amar la gust, reprezintă pe cei cu fapte bune, dar fără învătură. Iar salcia, fără gust și fără miros, este simbolul celor fără învătură și fără virtuți.

În păcate, printre noi se află puțini palmieri și mai puține chitre, în schimb mulți mîrți și multe sălcii. Fără îndoială — răspund erudiții noștri — cei buni, cei învâțați și cei dreپți vor chezașii pentru ceilalți.

Așa precum ramurile verzi ale unui copac acoperă părțile uscate, tot așa cei buni acoperă și-i ocrotesc pe ceilalți. Așa cum adunăm într-un singur buchet cele patru plante, tot așa diferitele categorii de credincioși, aparținînd aceleiași colectivități, ai cărei membri trebuie să trăiască în bună înțelegere, să se spri-

jine reciproc, să fie buni și milostivi unii față de ceilalți.

Toți credincioșii formează o singură familie, după cum Creatorul este un tată

milostiv pentru toți fiii pământului și îi iartă pe toți de dragul celor dreپți și buni: „Nu pot să-i las să piară, să formeze deci un singur mînunchi și unii se vor bucura de iertarea celorlalți”. Ce idee frumoasă și consolatoare!

Suca, cu acoperișul de crengi, trebuie să putem vedea cerul și stelele care crengile trebuie aranjate în așa fel încît strălucesc pe firmament.

Pentru că avem încredere în Dumnezeu, de aceea ne simțim la adăpost în această suca, atât de fragilă. Dar fragilitatea ei constituie o altă lecție pentru noi. „Teși din locuința ta, solidă și durabilă, spun învățații noștri, și du-te să locuiești timp de cîteva zile într-un adăpost improvizat. Nu te lega prea mult de pămînt și de bunurile lui, nu uita că ești aici, jos, doar un oaspete vremelnic”.

Să nu uităm că strămoșii noștri au fost rătăcitori și nomazi în deșert, dar Dumnezeu a vegheat asupra lor și i-a ocrotit în peregrinările lor. Acesta e sensul atribuit de Scrierile sfinte preceptelor cu privire la suca. „Să locuiți șapte zile în corturi; tot israelitul băștinăș să locuiască în corturi, ca să știe urmasii voștri că în corturi i-am așezat eu pe fiii lui Israel, cînd i-am scos din Mîtraim”. (Leviticul 23, 42—43).

Doi erudiți ai Talmudului au comentat aceste versete. După rabi Eliezer, textul se referă la corturi adevărate care i-au smuls lui Balaam celebra exclamație: „Ce frumoase sînt corturile tale, Iacov, locuințele tale, Israel!” Rabi Akiva, însă, consideră că ebreii aveau ceva mai bun decît corturile de pînză și colibe de frunziș: norul gloriei divine, care îi înconjura și îi proteja.

Suca nu avea umbră: avea o aureolă. În această privință, suca pe care o construim lingă casele noastre de rugăciuni și, atunci cînd putem, lingă locuințele noastre, este destul de modestă. Dar ne place s-o împodobim, căci îndeplinim astfel o obligație religioasă.

Cînd eliberați din Mîtraim, fiii lui Israel au întonat un imn de slavă Eliberatorului lor, ei au strigat: „Iată-l pe Dumnezeul meu, vreau ca totul să fie frumos pentru El!”

Așadar, suca să fie frumoasă, la fel și creanga noastră de palmier!

Să ne construim, pe cît posibil, o suca; ea fiind simbolul credinței, modestiei și recunoștinței, simbolul vîlului protector de iertare și pace pe care Dumnezeu îl va desfășura deasupra noastră. Înțelepții noștri pun în gura lui Dumnezeu următoarele cuvinte: „În această lume v-am poruncit să construiți o suca, drept mulțumire pentru ceea ce am făcut pentru voi. Dar în lumea care va veni, voi apare în toată măreția mea și vă voi proteja ca o suca”.

În acest spirit să celebrăm sărbătoarea tabernacolelor.

Simbol al credinței

Porunca șederii în Suca face parte din categoria de porunci la care Tora dă imediat motivarea lor: „Șapte zile să locuiți în corturi. Orice om născut în Isra-

crengile care nu vestejesc. S-a dispus toate acestea pentru a combate credința greșită a tzavîților și pentru a demonstra că în realitate toate lucrurile sînt supuse providenței și nu a stelelor.

O altă motivare a recomandății de a locui în suca o aflăm în scrierile lui Abraham Seba. În comentariul său la Tora, Eben Seba arată că întîlnirea dintre Iacob și Esau, relatată în Geneza capitulul 33, 1—11, a avut loc în ziua de Iom Kipur, dînd această interpretare versetului „Iacob a plecat mai departe la Sucot (Idem 33, 17)”.
În continuare, Abraham Seba motivează porunca șederii în corturi după cum urmează: „După ce fiii lui Israel au ieșit cu bine din ziua judecării de Roș Hașana și Ion Kipur, după ce Domnul le-a iertat păcatele, s-a dispus sărbătorirea acestor evenimente prin sărbătorirea de Sucot, demonstrînd că nu mai este nici un motiv de teamă și se poate locui chiar într-un cort, în deplină siguranță”.

Primul care a construit o suca a fost deci patriarhul Iacob.

SĂRBĂTOAREA DE SUCOT SI „HAKEL”

el să locuiască în corturi. Ca să știe neam de neamul vostru că am pus pe fiii lui Israel să locuiască în corturi, cînd i-am scos din Mîtraim”. (Leviticul 23, 42—43).

În legătură cu sensul expresiei „corturi” („sucot” în ebraică) în care au locuit fiii lui Israel după scoterea lor din Mîtraim, Talmudul pomeneste o dispută între rabi Eliezer pe de o parte și rabi Akiva pe de altă parte. Păreră primului este că expresia „corturi” trebuie înțeleasă în sens figurat și se referă la stilpul de nori care a servit fiilor lui Israel drept apărare de soare în deșert. Rabi Akiva, în schimb, explică cuvîntul „sucot” în sensul că și-au construit corturi adevărate, în care au locuit pentru a se apăra de căldură și soare.

SENSUL PRESCRIPTIEI DE A LOCUI ÎN SUCA

Comentatorii ulteriori au încercat, de asemenea, să explice sensul prescripției de a locui în suca.

Primul dintre aceștia este Maimonide. În tratatul More Nebohim, el susține că ambele sărbători, Sucot și Pesah, au același scop: înrădăcinarea credinței și însușirea virtuții. În ce privește sărbătoarea de Sucot, credința constă în perpetuarea amintirii despre minunile din deșert. Iar virtutea este ca omul să se gîndească în zilele bune la vremurile de restriște, ceea ce îl ferește de infumurare. Din această cauză, Tora ne recomandă ca timp de 8 zile să renunțăm la confortul locuinței și să locuim în corturi. Aceasta ne va ajuta să ne amintim de situația noastră de odinioară, așa cum glăsuiește versetul amintit: „Am pus pe fiii lui Israel să locuiască în corturi cînd i-am scos din Mîtraim” și numai mila Domnului ne-a scos din acele condiții mizere de locuit în deșert.

Renumitul filozof Aron ben Eliahu (din secolul al XIV-lea), în cartea sa „Sefer hamîpvo”, dă o motivare filozofică poruncii de a locui în corturi. El își fundamentează teoria plecînd de la așa-zii tzavîții, care cred în puterea divină a stelelor și afirmă că toate evenimentele din lumea noastră se desfășoară sub influența acestora. Influența stelelor — arată el — este demonstrată cel mai bine în creșterea plantelor, așa cum spune versetul: „Și cu roadele de frunte pe care le coace soarele și care odrălesc în fiecare lună” (Deuteronom, 33, 14). Aceasta înseamnă că cerealele, ca și majoritatea fructelor, se coc în urma puterii stelelor. Văzînd slăbirea puterii corpurilor cerești în perioada lumii Tișri, tzavîții au fost cuprinși de tristețe și resemble, contrar bucuriei lor din luna primăverii, Nisan. Din cauza aceasta a dispus Tora construirea corturilor tocmai în luna Tișri, pentru a aduce veselie și desfășurare în sufletele credincioșilor. Tot din acest motiv, Tora a dispus să se folosească la construirea corturilor numai

Una din prescripțiile legate de Sucot este cea cu privire la porunca „Hakel” (adunare, adică obligația monarhului de a aduna întregul popor la expirarea perioadei de smita, cu ocazia sărbătorii de Sucot și a citi în fața lui capitele din sulul Mișnei Tora (cartea a cincea denumită Deuteronom). Pe cînd alte prescripții referitoare la sărbătoarea de Sucot nu sînt enunțate în Tora în termeni destul de clari, porunca „Hakel” a fost descrisă pe larg, cu lux de amănunte. Iată textul versetului din Deuteronom, capitulul 31, 10—12): „La sfîrșitul celor șapte ani, în anul iertării datoritiilor, la sărbătoarea corturilor, cînd tot Israelul a venit să vadă fața Domnului Dumnezeuului tău, în locul pe care-l va alege, să citești legea aceasta în urechile întregului Israel: „Stringe atunci poporul: bărbații, femeile, copiii și străinii din așezările tale, ca să se deprîndă să cinstească pe Domnul Dumnezeu lor, și să se striguiască la împlinirea tuturor poruncilor legii acesteia”.

Învățații Talmudului au stabilit că sulul sfînt al regelui nu conținea decît cartea a cincea (Deuteronomul), pe care o citea în fața poporului adunat.

Adunarea și lectura deveneau necesare, fiindcă perioada de șapte ani era considerată ca un timp în care multe porunci vechi căpătau interpretări noi și alte porunci noi, bazate pe Tora, erau create.

Primul care a împlinit această poruncă a fost Iehosua ben Nun. Vorbînd despre felul cum era adusă la îndeplinire porunca Hakel, Maimonide spune printre altele: „...chiar cei mai mari înțelepți și învățători, care cunoșteau întreaga Tora, erau obligați să asculte cu cea mai mare atenție citirea regelui, fiind considerată ca o repetare a actului de pe muntele Sinai”.

FESTIVITATE

O festivitate de încheiere a ciclului de studiu al Mișnei — Sium Mișnaioș — a avut loc la Zürich, cu participarea a peste 700 de cursanți din Elveția, Franța, Belgia, Anglia. La dezbaterile care au avut loc cu acest prilej au luat parte rabini erudiți, conducători de școli rabinice. În cadrul festivităților s-au desfășurat lecții publice, învățării și măestrii lor au comentat învățăturile sfinte.

stiri

ANTOLOGIE

Viața evreilor în Statele Unite, așa cum este oglindită în poezia și proza americană, formează subiectul unei antologii recent apărută în S.U.A. Antologia cuprinde un capitol consacrat tradiției iudaice așa cum a fost oglindită pe scena americană.

MEDALIE

În „Aleea celor drepti“ de pe lângă Institutul Yad Vașem s-a plantat un copac în cinstea lui Oskar Schoenbrunner, un industriaș vestgerman care, în timpul celui de al doilea război mondial, și-a riscat viața spre a salva mai mulți evrei din ghetoul din Viena. Între anii 1940—1943, Schoenbrunner conducea în acest oraș o întreprindere de confecții decretată „utilă războiului“. În tot acest răstimp el a angajat evrei în întreprinderea sa, ferindu-i de raziile Gestapoului și refuzând să-i predea S.S.-ului. În 1943, când naștii au ordonat lichidarea ghetoului, Schoenbrunner s-a dus de mai multe ori în lagăr și, sub pretextul că are nevoie de mână de lucru în întreprinderea sa, a scos mai mulți evrei destinați lagărelor de exterminare și i-a ajutat să se refugieze. După război a depus mărturie în procesul criminalilor de război, a căror activitate a cunoscut-o. Pentru faptele sale de omenie i-a fost decernată „Medalia celor drepti“.

OMAGIU

Muzeul evreiesc din Argentina a editat o frumoasă lucrare omagială consacrată comemorării a 300 de ani de la moartea filozofului Baruh Spinoza. Realizat sub conducerea directorului muzeului, dr. Salvador Kibrick, lucrarea cuprinde studii și eseuri ale unora dintre cele mai cunoscute personalități ale vieții culturale din Argentina. Ziarul „La Nación“ și revista „La Prensa“ au elogiat volumul editat de muzeul evreiesc.

CONCURS

Sub conducerea rabinilor sinagogilor Woolwich și Brixton (două cartiere londoneze) s-a organizat un concurs de cunoștințe biblice. Au participat câteva sute de cursanți ai școlilor congregațiilor din sudul Londrei.

BIBLIOTECA

Una din bibliotecile din orașul Veneția a primit de curind numele „Biblioteca Ierusalim“. Cu acest prilej a avut loc un schimb de

le luau cu ei. Printre altele pot fi văzute cutii pentru mirodenii sau tabac, cărți religioase în format mic, obiecte de cult.

În altă ordine de idei se menționează că un număr de exponate aflate în acest muzeu — menorot, cupe de kiduş, mezuzot etc. — au servit drept model pentru obiecte de artizanat în argint și aluminiu oferite în magazinele speciale pentru turiștii care vizitează New York-ul.

mesaje între conducătorii bibliotecilor centrale din cele două orașe, propunându-se un schimb reciproc de cărți, documente și informații cu privire la viața culturală din Veneția și Ierusalim.

TRADIȚIE

La München a apărut o lucrare intitulată „Introducere în religia evreiască“. Este, după cum afirmă editorii, o încercare de a se prezenta tradițiile evreiești așa cum le înțelege și le practică un om crescut în spiritul lor. Ideea centrală o constituie învățătura biblică „iubește pe aproapele tău ca pe tine însuși“. Autorul cărții, Leo Prijs, este profesor de iudaistică la universitatea din München.

ALEGERE

La Lausanne a avut loc adunarea generală anuală a Federației comunităților evreiești din Elveția. Au participat peste 400 de delegați și invitați. Dl. Jean Nordmann a fost reales președinte al Federației pentru următorii doi ani. În Elveția trăiesc în prezent aproape 25 000 de evrei.

MEMORII

„Asta vă privește pe toți“ — acesta este titlul memoriilor unui supraviețuitor al lagărului de la Bergen-Belsen, Herman Cychnovitz, apărută recent în Norvegia. Deși tipărită într-un tiraj mare — 16 000 de exemplare — cartea s-a epuizat în mai puțin de două săptămâni. Ea a fost tradusă și în limbile suedeză și daneză, precum și în engleză, franceză și spaniolă.

Un membru al mișcării de rezistență din Austria Joseph Hindels, a prezentat o analiză a activității sindicatelor între anii 1935—1945. Intitulată „Oesterreichische Gewerkschaften im Widerstand“, cartea cuprinde un capitol consacrat rolului sindicatelor în acțiunea de salvare a unor evrei în perioada ocupației naziste.

DISC

Bernard Sen, cantorul sinagogii comunității din Zürich a imprimat un disc cuprinzând 16 din cele mai cunoscute melodii populare evreiești. „Idișe Lider“ s-a bucurat de o bună primire din partea criticii muzicale și a publicului.

TURISM

La Muzeul evreiesc din New York s-a amenajat o expoziție intitulată „Turismul evreu“. Sunt prezentate miniaturi ale obiectelor specifice pe care călătorii evrei

MARTOR

Unul din principalii martori ai acuzării în procesul lui Pieter Menten, fostul comandant S.S., este inginerul Michael Hauptmann, stabilit în prezent la Stockholm. El este originar din Uryz, localitate în care s-au produs masacrele de care este invinuit Menten. Inginerul declară că Menten este vinovat de executarea a cel puțin 140 de bărbați, femei și copii ale căror nume le poate cita. Martorul a prezentat Tribunalului de la Amsterdam o fotografie a unui grup de membri ai familiei sale și de prieteni, din care doar trei au scăpat masacrului.

CENTRU

Comunitatea evreilor din Atena are în curs de amenajare un nou centru comunitar. Localul va cuprinde o casă de cultură, un restaurant ritual și servicii administrative. Se prevede ca inaugurarea să aibă loc în luna septembrie. Comunitatea evreilor din Atena își va transfera serviciile în acest nou local. La Atena trăiesc în prezent 2 500 evrei.

DIBUK

Teatrul popular în limba idiș din Buenos Aires a prezentat o nouă punere în scenă a cunoscutei piese a lui Anski, *Dibuk*. Regia aparține lui Israel Becker, director al teatrului Habima din Tel Aviv, invitat în acest scop în capitala Argentinei.

CONSĂTUIRE

Conducători a 18 case de retragere pentru bătrâni ai comunităților din Franța, Elveția, Italia, Belgia, s-au întâlnit la Strassbourg. Consătuirea a durat trei zile și s-au examinat modalitățile de funcționare a instituțiilor respective. S-au discutat probleme care se pun în legătură cu viața persoanelor adăpostite în cămine, cu pregătirea personalului adecvat. S-a convenit ca asemenea consătuiri să se desfășoare anual, cea următoare urmând a avea loc la Vevrey în Elveția.

OPERA

Opera *Moses* inspirată din Biblie este realizată de compozitorul Zsoll Durko și a fost prezentată la Opera de Stat din Budapesta. Compozitorul a scris el însuși libretul. Figura lui Moșe, răstăcirea în deșert, sint principalele elemente ale acestei lucrări artistice.

PARTICIPARE

200 de persoane au participat la ceremonia de coasere a pergamentelor unui Sefer Tora donat sinagogii din Montrouge-Franța. Rabinul comunității care a luat în primire sula sfinț a subliniat că această ceremonie a avut drept scop să-i facă pe enoriașii sinagogii sale să-și îndeplinească — cel

puțin în mod simbolic — îndatorirea pe care o are fiecare evreu de a contribui la scrierea unui Sefer Tora.

NUMIRE

Academia Iudaică-ortodoxă din San Francisco a numit ca șef al catedrei de studii sociale și de limba engleză pe dr. N. Scott-Nomaday. D-sa este un cunoscut scriitor american de origine indiană, distins cu premiul Pulitzer pentru nuvelele sale în care este descrisă viața copiilor în rezervațiile indienilor din Statele Unite. Rabinul Pinchas Lipner, rectorul institutului, a subliniat că numirea constituie un simbol dacă se ține seama că istoria indo-americanilor și cea a evreilor are multe puncte comune, atât în ce privește vechimea tradiției cit și în ce privește trista experiență a genocidului.

CATALOGARE

La ultima adunare generală a comunităților evreiești din Elveția a fost prezentat un referat privind stadiul lucrării de clasificare a cărților din așa numita „Bibliotecă evreiască din Breslau“. În realitate este vorba numai de o parte a bibliotecii renumitului institut evreiesc de studii religioase care a existat în acest oraș silezian înainte de cel de al doilea război mondial. Cărțile au o istorie dramatică. Ele au fost găsite într-un depozit părăsit de naștii și au trecut, rind pe rind, în posesia unor organisme americane însărcinate cu recuperarea și inventarierea bunurilor evreiești jefuite de hitleriști. U.S. Collecting Point din Wiesbaden a avut misiunea ca, după anumite indicații, să repartizeze cărțile și obiectele de artă și de cult diverselor instituții evreiești. În acest fel au ajuns în posesia Federației Comunităților Evreiești din Elveția valoroasele lucrări care au făcut parte din biblioteca institutului din Breslau. Printre acestea se găsesc o seamă de lucrări ebraice din secolele XVII și XVIII. Lucrările de clasificare și catalogare au fost încheiate.

ALEGERE

La Rabat a avut loc adunarea generală a Consiliului comunităților evreiești din Maroc. Dl. David Amar a fost ales președinte în locul d-lui Georges Berdugo, al cărui mandat a expirat. Dl. Amar a deținut timp de aproape 20 de ani funcția de secretar general al Consiliului. D-sa a fost și președinte al secției locale ORT. În Maroc trăiesc în prezent aproape 22 000 de evrei, în special în orașele Rabat, Casablanca și Marakeș.

PREMIU

Rabinul David Feuerwerker, profesor la Universitatea din Montreal, membru al tribunalului rabinic din

orașul canadian, a fost distins cu premiul Broquette-Gonin al Academiei Franceze pentru lucrarea sa „Emaniciparea evreilor din Franța“. Cartea a apărut în editura pariziană Albin Michel.

MEDALII

Cetățenii Sjoerd și Ankje Zwaagstre, catolici fervenți și artista Nel Ousthout, toți din Olanda au fost distinși cu *Medalia celor drepti* a Institutului Yad Vașem pentru activitatea din perioada ocupației naziste cind, cu riscul vieții, au ajutat mai mulți concetățeni evrei să scape de sub urmărirea Gestapoului.

Aceeași distincție a fost decernată cetățeanului francez Raoul Laporterie, în vîrstă de 80 de ani. În anii 1941—1942 el a contribuit la salvarea mai multor evrei ce urmau să fie deportați, ajutându-i să treacă din regiunea ocupată a Franței în partea neocupată. În 1942 a fost arestat pentru această activitate, dar a reușit să evadeze și a activat în mișcarea de rezistență.

אין דער יידישער וועלט

א פילם וועגן שאגאל

א יובל אין ארגענטינע

דער קאנאדישער פילםפראדוצירער, הארי ראסקי, האט נישט לאנג פרעזענטירט זיין פילם געווידמעט דעם לעבן און שאפן פון מארק שאגאל. אונטערן טיטל „מארק שאגאל, די קאלירן פון ליבע“ איז דער פילם געווען געווארן אפיציעל פון קאנאדע ביים אינטערנאציאנאלן פילם-פסטיבל פון קאן. איר דער סצענאר און די רעזשי אוי אויסגעפירט געווארן פון ראסקי.

דער פארייז, „העבראיקא“, איינע פון די בארימסטע אינסטיטוציעס פון דער ארגענטינער יידישער נחלה, האט נישט לאנג גע-פיערט דעם 50 יעריקן יובל. צווישן זיינע וויכטיקסטע פארמעגנס האט דער פארייז די ביבליאטעק, וואס ציילט טויזנטער בענדער און יקר-יקר-המצאות אין העברעאיש, און שפאניש.

יידיש-קורס אין קאנאדע

דער אוניווערסיטעט מאק מאסטער פון הא-מילטאן (א קאנאדישער ישוב נעבן טארלענטא) האט טאניס א קורס פון דער יידישער שפראך און ליטעראטור. מיט דער געלעגנהייט ווערט דערמאנט, אז אויך דער אוניווערסיטעט פון טארלענטא האט נאך צוריק מיט א יאר איינגע-פירט אזא מין קורס.

ליטעראטור-פרייז „בני מרכ"י“

צום קאמיטעט פאר יידישער קולטור אין ישראל איז אנגעקומען א פירלינג מצד א ליטעראטור-קולטור-וואס וויל נישט קיין פירסום, אבער דאך וויל ער זענען אויפן פאר דער יידישער קולטור, צו געבן יעדעס יאר צוויי פרעמיעס פאר ליטערארישע ווערק, און דער הויך פון 750 דאלאר יעדע איינע. דער פאנד ווערט פארויכערט אויף 15 יאר און דער נגיד איז זיך מחייב צו פארשרייבן א געזעצטע סומע אין זיין צוואה אויף אחרי מאה ועשרים.

די פרעמיע דארף טראגן דעם נאמען „לי-טערארישער פרייז א"נ בני מרכ"י ביים קא-מיטעט פאר דער יידישער קולטור אין ישראל“. און דארף אויסטעילט ווערן יעדעס יאר סך-כות-צייט. דער קאמיטעט איז דער וואס בא-טיימט די זשורי און ער איז אויך דער וואס פירט דורך די פיערונגען פון פארטיילן די פרעמיעס יעדעס יאר.

א העברעאיש-יאפאנישער

ווערטערבוך

נישט לאנג איז אין ירושלים דערשינען דער טעטער העברעאיש-יאפאנישער ווערטער-בוך. די ארבעט איז רעדאגירט געווארן פון 4 יאפאנישע סטודענטן, אונטער דער השגחה פונעם פאראייניגטן מאקויא. דער ווערטערבוך אנטהאלט 7403 באגריפן, די העברעאישע ווערטער זענען געדרוקט מיט נקודות און די יאפאנישע זענען געשריבן מיט דער האנט. ווייל ס'וועלט געווען צו קאמפליצירט צו ברענגען אויח'ר פון יאפאן. דער יאפאנישער אלף-בית פארמאגט צו פיל צייכנס. דאס רע-דאגירן פונעם בוך האט געדויערט א גאנץ יאר. און בוך איז געווידמעט דעם זכרון פון יאפאנישער אברהם טעשיימא, דער גרינדער פונעם פאראייניגטן מאקויא, אן ארגאניזאציע פון פריינד פונעם חנ"ד, איינע גרייס צו די זעלבע-קע רעדאקציע און ווערטערבוך פאר יאפאניש-העברעאיש. דאס כולל העט מען מאכן דעם דרוק מיט לאטיינישע אותיות.

א חנך-קאנקורס

צום סוף כונעם 14טן וועלט-קאנקורס פאר יוגנט, וואס קענען דעם חנך, האט געוואונען חוקיהו הבהיה, איז עלטער פון 17 יאר, א זון פון א תימנישער משפחה, א חמלך פון דער „שיבת הרומ“ פון החבורה. דער קאנקורס איז אפגאנגעווען דורך דער תנכישער-וועלט-ארגאניזאציע, אין צוזאמענגארבעט מיטן ישרא-לישן דעראצינג מיניסטעריום און מיט אנדערע קולטור-אינסטיטוציעס.

דער היינטיקער קאנקורס איז געווען א פארעם. ביי דער פראגע האבן זיך באטייליקט 27 קאנקורענטן פון 14 לענדער, אויסגעוויילטע פון די קאנקורענטן פון א צעלנדישער באטייליקונג. מיט א קליינער דיפערענץ פון פאנקטן האט זיך געשטעלט דער צווייטער גע-ווינער, א יוגנטלעכער פון 15 יאר פון דער ליטע פון מאנטען און אן אנדערער פון פאנקטן פון א עלטער פון 16 יאר.

ליטערארישע שאפונגען אין דער שואה

אונטערן פארויז פון יצחק קארן איז נישט לאנג פארגעקומען די חודשלעכע זיצונג פון קאמיטעט פאר דער יידישער קולטור אין ישראל, אין וועלכער עס איז באהאנדלט געווארן א ריי וויכטיקע פראגן פון דער לויטנדיקער טעטיקייט און האט זיך אויך אומפארזינענען, פארוואנדלט אין אן אינטערעסאנטן איבערשמועס וועגן דער לאגע פון די יידישע-קאמיטעט אין דער וועלט, ווי אויך וועגן די פראבלעמען וואס שטייען פאר די טוער אין די פארשידענע לענדער.

עס איז באשלאסן געווארן, צווישן אנדערן, צו ארגאניזירן אין צוזאמענארבעט מיטן אינסטיטוט „יד ושם“ אן אויסשטעלונג פון די ליטערארישע שאפונגען אין דער שואה. די אויסשטעלונג זאל געפענט ווערן פסח פון יאר 1978 זיין ירושלים. ביז איצט האבן זיך שוין אפגעווען 9 לענדער, וואס ווילן אז די אויסשטעלונג זאל קומען אויך צו זיי. עס וועט דעריבער געשאפן ווערן א גרייסער געוועלשאפטלעכער קאמי-טעט, וואס וועט זארגן אז די אויסשטעלונג פון די שאפונגען אין פארשידענע געטאס און לאגען זאלן געווען ווערן דורך דער גאנצער יידישער העלט און זאל זיין אן ענטפער אויף דער נעץ-נאציאנאלער פראפאגאנדע, וואס לייקט, לעצטנס איבערהויפט, דעם גרויליקן מאסן-מאָרד וואס די נאציס האבן ארגאניזירט אין מזרח-איראפע און דערביי אויך געבן א באגריף וועגן דעם יידישן גייסט, וואס האט זיך נישט געלאזט ברעכן אין די שוידערלעכסטע באדינגונגען פון אונזער פיינלעכער עקזיסטענץ.

„איציק מאנגער, דער דיכטער וואָס איז דערגאנגען

פון גראַ ביז בלאַ“

אונטערן דאָזיקן טיטל האט דער קאמיטעט פאר יידישער קולטור אין ישראל צוזאמען מיט דעם קאָאָרדאָנאָר-קאָמיטעט פון די יידישע קולטור-קלובן אין ישראל, ארויסגעגעבן א באַשאַר, אנגעשריבן פון לייזער פאָדריאטישק.

די דאָזיקע באַשאַר איז פון דער סעריע „בראָערוו“, געווידמעט יידישע און העברעאישע שרייבער, ווי אויך רעפערטן אויף קולטור-געוועלשע, פסלעכע טעמעס וואס אינטערעסירן דעם יידישן עולם.

מיטן ארויסגעבן די דאָזיקע סעריע בלאַטערן — זאָגט די רעדאקציע — איז מען אויסן צו באדיינען די קולטור-קלובן און צו געבן זיי מאטעריאלן, כדי זייערע קולטור-טוער זאלן אליין קענען צוגרייטן לעקציעס און רעפערטן אויף די געגעבענע טעמעס.

די פארעפנטלעכע באַשאַרן וועלן קענען געזאמלט ווערן און געבוידן ווערן אין איין באַנד און דינען ווי א אינטערעסאנטער און באַלענדדיקער לייזע-שטאָף פאר דעם ביהדותדיקן לייזער.

דער ליטעראטור-פאָדריאטישער לייזער פאָדריאטישק האט אנגעשריבן א קאָנצעסירטן עסי וועגן גרויסן באַ-אָדן-דיכטער, אונדזער גאָדסמאן, איציק מאנגער און אים פאַרגעשטעלט ווי א רעפערטן, דער קאָנצערט-לעקציע אין פאַרשידענע קולטור-קלובן נון ישראל, צוזאמען מיט דער זינגערין נחמה ליבשיץ, וועלכע האט אויסגעפירט נאָך דער לעקציע א קאָנצערט פון מאנגערס לידער.

די „לעצטע יוגנט“ פון 3טן יאנואר 1977 האט וועגן די דאָזיקע קאָנצערט-לעקציעס געשריבן, אן. נחמה ליבשיץ האט מיט געזאגט און ווירט אלוסטירט ליי-זער פאָדריאטישק פירושים פון כאנגערס שאפן.

לשנה טובה!

די רעדאקציע דאַנקט די לייזער, מיטאר-בעטער און אלע פריינד פון לאַנד און אויס-לאַנד פאר די באַגרייסונגען זעלבן גייעט יאָר תשל"ח. זיי אלע ווינטשן מיר פון אונדזער זייט א גוט יאָר און א חתימה טובה!

געשיכטע פון אַנטיסעמיטיזם

א באַזונדערן אָפּמערק איז פאַרצייכנט גע-וואָרן אין וואָרמס (מערב-דייטשלאַנד) דער פרימאר פון דאָזיקער שטאָט האָט איי-געלאָזן צו א רונדן טיש פערזענלעכקייטן פון דאַרטיקן קולטור-לעבן און פון אנדערע שטעט

ש ה ה י ב ...

(סוף פון זייט 11)

דערלעבן, און מיר פארויכערט מיינ עקזיסטענץ אז איך זאל דערגיין לזמן הזה, צו דער דא-זיקער גלייכלעכער מינוט, אז איך זאל זיך פרייען מיט א יום-טוב, מיט א נייער פרי צי מיט א ניי מלבוש, מיט סיי וואס פאר א שרלא פון פרייז.

אָס דאָס איז אן אויסדרוק פון א געפיל, פון אן עושר, וועלכער הייסט און איז בא-וואוסטניג פון זיין אויפגראַכטיקייט. עס איז א סימן, אן ער איז א „שמה בחלקי“ איינער וואס איז צופרידן און איז באוואוסט זינדיק א צופרידענער פון זיין גורל, ער הייסט אפצושאצן, אז איך יענעס מאמענט איז אים גוט, מאַכט ער א ברכה און לויבט גאט פאר דער דאָזיקער מינוט, דער גלייכלעכער פרייז. דערמיט פארהאלט מען די פרייז. מע

כדי פארצושטעלן און קאמענטירן דאס כוך פון לעצן פאליאקאן. די געשיכטע פון אַנטי-סעמיטיזם. וואס איז דערשינען אין דער דיטשער איבערזעצונג. דאס ווערק פונעם סארבאנער אוניווערסיטעט איז דערשינען אין יאר 1955 אין פארלאג קאלמען לעווי פון פא-ריז. זינט דעמאלט איז דאס בוך דערשינען אין ענגליש, איטאליעניש, שפאניש, איצט איז עס דערשינען אין דיטש. אין די געשרענקן האט זיך באטייליקט אויך דער מחבר. דער אינטערעס פאר דער טעמע פונעם בוך איז אפגעשפילט אויך פונעם פאקט, וואס צוויי טעלעוויזיע פאסטן, זעקס פון ראדיא און פיל צייטונגען האבן געבראכט רעפארטאזשן וועגן די געשרענקן פון וואָרמס.

פאַרצייכנט זי. מע האָט פון איר הנאה, בא-

וואַנטוויניק.

פאַרצייכנט זי. מע האָט פון איר הנאה, בא-וואַנטוויניק.

איינער וואס איז בטבע נישט צופרידן מיט זיין גורל, וועלכער קיין מאל איז גאר נישט גענוג, יענער וועט נישט דערפילן די שטראל פון גוטקייט, וואס האט פאר אים אויפגעלייגט יענער וועט קיין שעהייג און אפילו קיין פאך סא נישט מאכן און ממילא וועט געמינערט ווערן אויך דאס גוט, וואס דער גורל האט אים יא שוין אפגעשפילט.

און אויב א מענטש ווייסט אפצושאצן אז אים איז „גוט“ — דעמאלט איז אים טאקס גוט. נאך מער, דאס גוטקייט ווערט געכעלט זיבן מאל זיבן, דעמאלט ווען ער איז בא-וואוסטניק דערפון.

... זענען געווען אמאל צוויי ברידער, לייב-לעכער ברידער, לעבן זיי זענען לגמלי נישט געווען געלעבט. איינער זיבן צווייטן איינער האט געוואוסט: ווען עס איז גוט און דער צווייטער...

צייטיש פנט

פונעם רומענישן רעליגיעזן יידנטום

דערשיינט צוויי מאל אין וואך * 15.09.1977 * בוקארעשט

כל נדרי

פון רב הראשי דר. דוד משה רוזן שליט"א

אויף די פליגלען פון צייט און צייט, רובם, שוועבט א נעלעכע סעלאַרע. זי איז כּבֿש או צווישן אלע אנדערע מען געפונט זיך איינער, וועט איר באַטן, "אחת תּשבּת", "אז איך וויל איר יאָר". איינציק איז, וויקיפּעדיע, דער מאָן פון וויקיפּער אָבער אויך איינציק זענען די אַקאָרן פון כל־נדרי העלכע האָבן די איינשאַפּט אונדו צו דערהייבן ביז צום סאָס הכּוֹר, אונדו ארויסצווייטן פונעם תּוֹמֵם, און אונדו ארויפּזעצן דאָרט אויבן, אויפן "הר השּׁם", אויפן סאַייטן באַרג פון שלּמֹת. פון דאָרט, פון די שפּיען פון זעלשער רייגקייט, פון די לויטערע הייבן פונעם באַרײַטן געוויסן, באַקומען מיראן אלגעמינע פּערסעקע-פּווע אויכערן לעבן, קאַנען מיר אומגעסען דעם האָרִי זאָס פונעם יוֹבֵם. דער דאָר זיכער דערבליק, פּעלע אונדו און די אנדערע טען פונעם יאָר, ווען געלויבן די בייטער, זען מיר נישט דעם וואָרד. צוגלייך מיטן כּוֹן גרוד פון אונדער אַפּאָליקן בית־המקדש, מיט יעדער פון אונדו, אין דעם פּאָר, די גרויסע עבודה, באַס הייך לויסן פון די מוכחות, באַ דעם מענטשליכער געשטעל, כל־נדרי ניט אירוד די מענלעכקייט, ווייל זיינע אַפּענען נישטערן און די ספּיענשן, כּוֹדערן דורך אונדער נשמה, און באַרִי דוקן ווי נישט ביז זיי נען פונען נישט, "דאָס פּוינטמאָל יוֹר", דאָס עקערנל פון אַלע קער צום יידנטום וועלכעס טעלעפּונען זיך אין יעדער פון אונדו, אפילו באַ די געניק בני העלכע מ'איז

אירעאלן. האָבן מיר נאָך א ברודער? פילן מיר זיך נאָך באַהעפּט מיט אים דורך די פּערסן פון ליבע און גלויבן? האָבן מיר נאָך א ברודער? לעבן נאָך די געפילן פון מענטשליכער ברודערשאַפּט, פון פּוּלשערוקער סאַלדאָ-רישע מיט אונדער ברודער, דעם טענש, דער יודוּת־דוקער און סאַמין פונעם יודנטום? אָם דאָס איז די פּראַנע וואָס מירט, אונדו אויף אַנגרעע וועגן ווידער זיך צו מאַנענען מיט דעם גאַנצן אונדער, צו די התייכּות וואָס מיר האָבן לכּבֿי דער געזעלשאַפּט. מ'איז נאָך פּאָראַן אַ דרייטע פּע באַנענעניש. מיר האָבן זיך צופיל פּאַרבלאַנדשט פון זיך אליין, אַפּוּוילענדיק דעם פּאַרעם פון אונדער טאַג-מעלעכען לעבן. מיר האָבן זיך דערווייטערט פון אונדער אייגענעם ישׁ. מיר האָבן געלויבט אזוי ווי דאָס האָט געשען אַפּאַל דער נבואה יונג, דער העלך פון דער וואַ-כּפּודיקער מנחה-הפּמורה, א מיר קאַנען זיך געטונען א סקיס סקלס אין סומל פונעם לעבן, כּדי נישט צו פּאַלען גאַסען קול, דאָס קול פון אונדער אייגן געוויסן. מיר האָבן געראַפּטן אין איין לויפּן, מיר האָבן קיינמאַל קיין צייט נישט געהאַט, ווייל מיר זענען געלאָפּן, מיטנעדיק און ארום וועגן מיר פּאַרשאַרן צו סאַבן אונדער. חשבוֹן הנפּש. כל נדרי ניט אונדו דאָס געפיל אז מ'איז שוין געקומען דער טאַמעט זיך אַפּצושטעלן, אויספּאַרעם אויסצושרען אלץ וואָס מיר האָבן געטראַכט, געפילט און געטון, זיך אליין דערקענען. דערי צוריק צו די אומפּאַל־ליקע קריטישן פון אונדער עבר, צו די סיליאָנען הייליגע פּאַרמירער פון אונדער צייטן, זיין גנובן לעבן אונדו הערן די זיפּען פון א קייט־דורות, "די נאָלדערע קייט" פון אונדער פּאַרמירער פּאַרמירער און דער תּורה און און אירע גרויסע אירעאלן. צו א ליבליקע און זי האָבן געליטן און זענען געשטאַרבן פּאַר די דאָזיקע מענטשהייט.

לכל קוראנו

גמר חתימה טובה!

המערכת

דער רב הראשי שליט"א און די רבנית ד"ר רוזן האָבן זיך צוריקגעקערט קיין בוקארעשט

דעם 9 סעפטעמבער זענען צוריקגעקומען אין לאַנד, נאָך א ריזיגע טעכעלאַוואַקיי, ענגלאַנד און שווייץ, דער רב הראשי שליט"א און די רבנית ד"ר רוזן. אויפן אינטערנאַציאָנאַלן לוסט-פעלד בן-קארעסטאַטאַפּען זענען זיי געקומען מקבֿל פנים זיין, אַנצוווינטשן זיי א, כּרוכים הבאים הרב יצחק מאיר מארילוס שליט"א, עמיל שטעטער, גענעראל-סעקרעטאַר, פון דער פּעדע-לאַציע פון די יידישע קהילות אין רומעניע.

דינאל סעגאַל, פרעזידענט פון דער בוקארעש-סער קהילה, וויקטאָר רוסו, ערשטער רעדאַקטאָר פון "רעוויסטאַ קולטולוי מאַזיק", סאַמי ערעלשטיין, פרעזידענט פון הילף-אַפּטייל; סעאַדאַר בלומענפעלד און זשאַן באַגדאַן פּרע-זידענט פון אַפּטיילן ביי דער פּעדעראַציע, נבאָים פון שילן. עס איז געווען אַנווענט דער פּאַרשטייער פון רעליגיע־דעפּאַרטאַמענט.

פּראָטאַקאָלאָרער באַזוך לכּבוד ראש־השנה תּשל"ח

דער רב הראשי שליט"א האָט גע-סיקט זיינע ברכות צום נייעם יאָר פּאַר די יידן פון ישראל און פון די תּפּוצות, אויסדריקנדיק זיין האַפּטונג אז דאָס קומענדיקע יאָר תּשל"ח וועט זיין א יאָר פון שלום אין ישראל און פון דער גאַרער העלט. דער באַזוך איז פּאַרעקומען אין א וואַרעמער אַרציקייט.

דעם 11טן סעפטעמבער האָבן מיר סמאי כּהאַן, דער אַמבאַסאַדאָר פון ישראל אין בוקארעשט, באַגלייט פון כּר מרדכי אַבנר, שר-דעפּ, מיט זיין פּרוי, און מר שלמה בראַקאָר, יועץ, מיט זיין פּרוי, מר מיכאַל מילדן, סעקרעטאַר פון דער אַמ-באַסאַדע, געמאַכט א פּראָטאַקאָלאָר באַ-זוך ביים רב הראשי שליט"א און רב-נית ד"ר רוזן, כּדי זיי אַנצוווינטשן דעם טראַדיציאָנעלן "לשנה טובה".

מעסאזש פון ד"ר נחום גאַרדמאַן

דער מעסאזש געשיקט צום רב הראשי ד"ר דוד משה רוזן שליט"א פון ד"ר נחום גאַלד-מאַל, פרעזידענט פון יידישן העלס־קאָנגרעס האָט דעם פּאַלגנדיקן אַנהאַלט: "איך דאַנק איר פּאַר אירע ברכות וואָס איר דאָס מיר געשיקט מיט דער געלעגנהייט פונעם נייעם יאָר און פּנעם גאַנצן אַרצן שיק איר די זעלביקע באַגריסונגען פּאַר איר, אייער

פון די רעאליזירונגען אין יאָר תּשל"ז פון דער פּעדעראַציע פון די יידישע קהילות אין רומעניע

וויין, פון בייטראָגן ביי פּאַרשידענע יום-טובֿים אַדער משפּחה־טייערונגען, בייטראָגן אויסצו-האַלטן די בת־יעלמינס, דירה־געלט פון היינער וואָס געהערן דער פּעדעראַציע א.א.וו.

דער דין-וחשבון אַנשאַהלט באַזונדער וויכטי-קע דאַטן העגן דער סאַציאַלער הילף פּאַר זק־נים, קאַנקע אַדער אַז משפּחות. אין דער דאָ-זיקער קאַטעגאָריע געפינען זיך 7315 פּערוואַ-נען, העלכע באַקומען הילף לויט זייערע באַדערפענישן, אין געלט, מלבושים, שפּיון, רפואות און פּאַר סאַרהייערונג א.א.וו.

א וויכטיקע הילף זענען די 11 סכּרע רעס-טראַאָנען פון די קהילות, העלכע כּמסך דעם פּאַראַנגענעם יאָר האָבן טעגלעך געגעבן 2432 מיטלען.

אין דאָס פון די קהילות פּונקטאַפּטיגן 17 מעדיצינישע קאַבינעטן, העלכע גיבן אומזיס-טיקע מעדיצינישע הילף פּאַר יענע יידן וואָס הערן ארויסגעהאַלטן פון דער פּעדעראַציע. סע מונקאַז, נירא, אויך 10 מושב־זקנים, מיט 194 פּענסיאָנערן.

דעם יאָר תּשל"ז איז געווען א יאָר פון וויכטיקע רעאליזירונגען א'ן לעבן פון אונדו זער קהילה. דאָס האָט מען מוידע געווען א'ן די קהילות און בת־הכנסת פונעם לאַנד דורך אפּשירן א דין-וחשבון, אַזוי אז יעדער קהילה-מיטגלידער האָט זיך געקאַנט באַקענען מיט די הכנסות און הוצאות. מיר ברענגען פּאַר אונדערע לייענער אז אויסצוג פונעם קאַפיטל הוצאות: פּאַר רענאַוירן זעלן און מוסדות פון דער פּעדעראַציע, העלכע זענען באַשעדיקט געוואָרן אין ערד-צייטונגען: 3,013,000 לעני בעהיינעט לעלע רעפּאַראַציעס פון שילד, קהילה־היינער ארומצומענען בת־יעלמיין; 1,406,000 סובווענע צייטע פּאַר קליינע קהילות און ישיבּים, כּדי זיי זאלן קאַנען אַנטוויקלען זייער טעטיקייט אין גוטע באַדייטונגען: 925,000 לעני; אַרויס-געבן די צייטשריפט, "רעוויסטאַ קולטולוי מאַז-זאָיק" און דעם לוח: 778,000 לעני; חינוך און תּלמוד-תּורה: 576,000 לעני; הוצאות ביי די טראַדיציאָנעלע נייערונגען פון הנוכה, פּורים, סעט א.א.וו. 390,000 לעני און אַנדערע. סע ווערט אונטערגעשטראַכן אַז אלע הוצאות וואָס זענען געמאַכט געוואָרן פּאַר די אינטער-סוציעס פון רעליגיע, יידישער קולטור זענען אויסשליסלעך געמאַכט געוואָרן פון דער פּע-דעראַציע, אַז סיי העלכער געלט-הילף מצד דוּשאַנט צעלד אַנדערע אויסלענדישע שרָגאַ-ניומען. די הכנסות זענען פון שפּענדונגען פון קהילה-מיטגלידער, פון סאַרקויטע מצות, כּשרן

באַגריסונגען לכּבוד נייעם יאָר תּשל"ח

מיט דער געלעגנהייט פונעם נייעם יאָר תּשל"ח האָט דער רב הראשי ד"ר דוד משה רוזן שליט"א געשיקט און באַקומען באַגריסונגען פון א גרויסער צאָל אַרגאַנאָזאָציעס און פּערזענ-ליכקייטן פונעם אינטערנאַציאָנאַלן יידישן לעבן, צווישן העלכע: פּאַר. אפּוּוילענע פּרעזידענט פון מדינת ישראל א'ן מנחם בעגין פּרעמיער, הר "ג שלמה גורן שליט"א און הרבני עובדיה יוסף שליט"א, דינאל האַרשיש פון מדינת ישראל, ד"ר נחום גאַלדמאַן, פּרעזידענט פון יודיטי וועלט-קאָנגרעס, הרב ד"ר עמנואל יאַקבאַוויטש, הרב הראשי פון גרויס־בריטאַניע, הרב יעקב קאַפּלאַן, רב הראשי פון פּאַנאַקריי: דאָדמיר מ ובאוו טש שליט"א פון ניו־יאָרק זשאַק וויילער פּרעזידענט, דאַנאַר ריינשטאָן, הויזפּרעזידענט און ראלף גאַלדמאַן, פּרעזידענט פון דער אַרגאַני-זאָציע אַמט־ד-סטימשיין ליגע פון דער אַרגאַניזאָציע יוניטעד דזשואַיש אפּי: פון די פּאַראַייניקטע סטאַטן, הרב ארטור שגיבאָר און זיין פּרוי, ניו-יאָרק די לייטונג פון דער אַרגאַניזאָציע אַמט־ד-סטימשיין ליגע פון די פּאַראַייניקטע סטאַטן, יגאַל א.וו. הר-הכנסת פון מדינת ישראל: ד"ר לאַהאַסלאַח קאַדעלכּוֹר, פרעזידענט פון דער פּעדעראַציע פון די יידישע קהילות פון יוגאָסלאַוויע: ה' דאַבער, פרעזידענט, הרב סאַלגא און שפּיערס, גענעראל-קערע-פּאַר פון דער פּעדעראַציע פון די יידישע קהילות פון אונגאַרן, יידישער קאָנגרעס פון אַקאַדע-די לייטונג פון דער פּעדעראַציע פון די יידישע קהילות פון אַרגענטינע: העלמוט אריס, פּרעזי-דענט פון די יידישע קהילות פון דער דייטשער דעמאָקראַטישער רעפּובליק; די מינקעלשטיין, א'ן זענען פון די יידישע קהילות פון סוויצן: ד"ר באַס, אין נאַמען פון די יידישע קהילות פון טשעכאָסלאַוואַקיי, די לייטונג פון דער קהילה פון קעשעווע, פּאַרטנאָר, רעסטיאַ ביים דאָן און אַנדערע.

פארצייכענונגען וועגן...

שהחיינו...

פרייטיק צו נאכטס

ווייל מע ווילן! א מעסס זיפצט ווען ער האט א שווער געמיט, ווען עפעס א דאגה זיי אלי- לה א צרה פלאגט אים און ער פילט צו א שווערער שטיין וועלט געברענגט זיין הארץ — קרעכט ער. כדי סע זאל אים גרינגער ווערן כדי ער זאל קאנען איבערדויערן.

אזוי אוי ווען סע באפאל דעם מענטש די זין שלעכטע יארן, די זיבן מאגערע יארן. ווען סע קומען אן די זיבן גוטע יארן, יא טאקע די זיבן גוטע פפעט יארן. ווייל עס איז דאך נישט נאראן קיין איין מענטש אויף דער וועלט, וועלכער זאל נישט האבן אין זיין לעבן איר פון די זיבן גוטע יארן. יעדער מענטש האט דאך אין זיין גורל אי די גוטע יארן, און ער זאל נישט אפילו נישט אפילו א שטובן, און אים איי. גוט, ווייל ווען עס איז גוט דעמאלט נעמט מען אפילו נישט אין אכט און טאקע דערפאר וויסט מען נישט ווי אזוי זיך צו פרייען און געהאן האבן פונעם „גוטן“ לעבן. יא, ווען זענען געווען די גוטע יארן, ווען מע האט זיין כמעט נישט באמערקט, אבער ווען זיך האבן זיך געענדיקט און עס איז גע- קומען די יאר פאר די זיבן שלעכטע יארן — דעמאלט האט מען געזעהן זיבן דערמאנען. אז פריער איז געווען גוט, אבער דעמאלט איז עס שוין „געווען“ און עס איז שוין מער נישטא. דער מענטש האט אפילו נישט געהאט דאס באוואוסטזיין פון זיין „גוטן“ לעבן. און דאס איז טרויעריק, אז א מענטש לעבט זיך אויס זינען זיבן גוטע יארן און ער גיט זיך אפילו נישט אפ קיין חשבון דערפון.

אויב געווען זיבן גוטע יארן, וועלכער איז באוואוסטזיניק זיין פון דער ערשטער מינוט אן פונעם ערשטן שטימל, כוון דער ערשטער שטראל וואס האט זיך באוויזן זיך זיין פארוואקסן לעבן, אז — סע האבן זיך אָנגעהויבן, אָדער סע האבן זיך בלויז אָנגע- זאָגט, אז סע זענען אַיפן וועג און באלד וועלן זיך באווייזן זיך זיבן גוטע יארן...

צי עס איז וויכטיק זיך צו דערווייזן בא- צייטנס, ווען מע לעבט א „גוטע“ מינוט און דאך איז עס וויכטיק. און נאך וויפל איז עס וויכטיק.

ווייל, ווי געזאָגט, האָט דאָך יעדער מענטש אַלע זיין לעבן אַ זיבן גוטע יארן אי די זיבן שלעכטע יארן — דער הילוק איז נאָר וואָס סײל האָבן קודם די זיבן גוטע יארן און ווען דעמאלט טוען זיי א שטארבן אונטע און דער- לעבן שוין נישט די זיבן שלעכטע יארן. דאָס איז אַ מולדיקער מענטש. זיין גאָנץ „לעבן“ האָט ער געלעבט „גוט“.

ווייזט זיך פאראן אויך א צווייטע זייט פון דער מטבע: א מענטש לעבט זיך אויס אין זיבן גוטע יארן, און ווען סע זאָל זיך אָנגיין די גוטע יארן, ווען סע זאָל אויסשנייען אויך זיין זון. דעמאלט טוט ער א שטארבן אונטע און דערלעבט נישט אפילו טועם צו זיין פון די זיבן גוטע יארן.

דאָס איז אַ שלים-מולדיקער. ער האָט נישט דערלעבט צו דערגרייכן זינען געשעפטע זיבן גוטע יאר צו וועלכער לעדער האָט דאָס רעכט. א פארצייטיק פאלקס-לידל פלעגט זאָגן: וואו זענען מיינע זיבן גוטע יארן? אז נישט זיבן, זאָל כאָטש זיין — א פאַר... און אזוי פארמיט דאָס לעבן, אַנדיקט און וואַרענדיקט אז סע זאָל זיך באווייזן די זיבן גוטע יארן. ביי וועמען האָט דאָס געזאָגט געוואָרן? ביי א מענטש וועלכער לעבט גיטש מיט קיין חש- בון און ער ווייסט נישט וואו ער האלט אין זיין לעבן. א רעליגיעזער ייד, ווי באוואוסט, לעבט מיט חשבון, ער טוט נישט קיין ריר און ווענד אין זינען מעשים, אָן דעם אז ער זאָל לויפן זיין ליבן נאָמען. גייט ער עסן, וואָס ער זיך און מאַכט א בוכה; האָט ער געענדיקט דאָס עסן — בענטשט ער. אורדאָ בעט זיך בייים רבונס צו עולם כמעט סיי וועלכער מענטש, ווען סע גייט חלילה נישט אזוי גוט, ווען סע פאסירט מיט אים עפעס נישט אָנגענומען. אָבער נאָר א רעליגיע- זער ייד וועט פאָרן און ברכה און לויבן גאָס, ווען אים גייט גוט.

ווי נאָר סע באווייזט זיך א ברעקעלע פרייה, ווי קליין זי זאל נישט זיין ווען זי נישט פארלוירן גיין אומבאמערקט. א רעליגיעזער ייד וועט תיכף פאָרן א „שהחיינו“: וואָס דו האָסט מיך געשענקט דאָס לעבן, אז איך זאָל

ערנען וואו, שטעטל איין שטעטל-אויס, און געווען גאמאל א ישוב אין וועלכן סע האבן געלעבט צוויי ברודער...

זענען זיי טאקע ביידע געווען ליבליכע ברודער, אבער זיי זענען לגמרי נישט געווען אַנלעך איינער צום אנדערן. אדרבה, מע דארף זאָגן, אז להיפוך: זיי זענען געווען אזוי א- דערש איינער פונעם אנדערן, אז קיינער וואלט קיין מאל נישט געקאנט דערראטן. אז זיי האט געבוירן איינע און די זעליקע מו- טער. נישט נאָר וואָס איינער איז געווען א דארטער, הויט און בייך, א הויכער דרנג, גע- וואקסן ווי א טיטשקע — און דער זעליקער איז גאָר געווען א נייעריקער, א זייער א נאפלישטער, א באשפאלצער, זי דער וואויל- טאָג האט ממש גערווען זיין פסט פנים... זענען זיי, ווי געזאָגט, טאקע געווען צוויי ברודער, אָבער זיי האָבן דאָך נישט געהאָט דאָס זעליקע מול: בעת דער עלטערער איז געווען א לאַ-ויזל — איז דער יונגערער געווען א בר-כחול.

אויב דער עלטערער האָט אמאל זיך גע- וואָלט פארקוקן צום הימל, כדי צו דערווייזן א שטראל וואָס ריינט פון דער ברענעדיקער זו- מערדיקער זון — איז תיכף דער הימל און ער דעקט געוואָרן מיט שוואַרצן וואָלקנס און סע האָט אָנגעהויבן גיסן ווי מיט איימערס רעגן. איז ניי זוך ערענץ צווישן כאַמאָרעס א פלעטעס פון א שטראַל... אויב ער האָט זיך צוגעטירט בלויז מיטן קלענסטן פינגערל צו א טיכל — איז דאָס טיכל תיכף אויסגעטריקען, און א שטראַן וואַסער האָט מען געזען דאָרט נישט געפוען... וואָס זאָל מען לאַנג ברייען? ער איז מסתהם געווען א מול-ברודער פון דעם באַקאַנטן אבן-עזרא, וועלכער סע האָט זיך באַקלאָנגט אין זיינע העברעאישע פערין אויף זיין ביילע מול, אז ווען ער זאָל געווען אַנלעך מיט תכריכים וואָלט קיינער נישט געשטאַרבן אז אויב ער וואָלט אמאל געהאַנדלט מיט ליכט, וואָלט קיין מאל די זון נישט אונטער- געגאנגען...

אזא אייזלעך איז געווען דער עלטערער ברודער. בעת דער יונגערער ברודער איז גע- ווען א בר-כחול פון מול-האָט... צו וואָס ער האָט זיך צוגעטירט, צו וואָס ער האָט צוגע- ליגט זיין האַנט — איז תיכף דערפון גערן- ענן די ברכה, אויף אַוועלכן זאָגט מען דאָך געוויינטליך, אז ער איז געבוירן געוואָרן אין א הייבלע...

ווי געזאָגט, זענען אמאל געווען צוויי ברי- דער. יעדער איינער פון זיי האָט געלעבט מיט זיין מול, מיט וועלכן ער איז געבוירן געוואָרן... ניי, עס איז נישט אמת. נישטאָ קיין מולדיקע און נישטאָ מולדיקע. עס איז קיין פאראן קיין גליקליכע און אומגליקליכע. זאָגט דאָך דאָס גמרא-ווערטל: אין מול לישראל. יעדער איינער. ווען ער ווערט געבוירן, האָט דאָס זעליקע מול, יעדער איינער האָט פאַר זיך זיינע גוטע יארן און שלעכטע יארן. סיי זיי זענען אָפגעצייילט זיבן גוטע יארן, סיי זיי זענען נישט אָפגעצייילט און זענען מער ווי זיבן. כחל, ווען סע גייט עמעסן גוט, ציילט ער זיי נישט און וועגט זיי נישט אויף דער וואַגשאַל די גוטע יארן.

אויב ציילט זיי נישט א, דאָס קאָן מען שוין נישט זאָגן אזוי זינען אז מע ציילט זיי נישט. סע קאָן גאָר זיין אז מע ציילט זיי דווקא א, דער הילוק איז נאָר — ווער סע ציילט זיי.

אין דער לעגענדע איז אָנגענומען, אז זיי- דער איינער בשר-ודם האָלט זיינע קאָטש זיבן גוטע יאר — דער אומגליק איז אָבער וואָס די גוטע יארן ציילט מען, געוויינטליך, נישט און מע ווייסט נישט וויפל זיי זענען, דעמאלט ווען זיי זענען... צי זיי זענען זיבן צי מערערע זיי ווייניקער. יא, די זיבן שלעכטע יארן, אָס יענע ציילט מען שוין דווקא א.

ווען סע גייט איינעם חס-חלילע שלעכט, דעמאלט פאַרגעסט מען נישט צו ציילן [און צו דעריינין!]. ווי איינגעהאַלטן מע זאָל נישט זיין, לאָזט מען ארויס פון מאל א זיכט, און א קרעכץ, און מע זאָגט אָן אויך פאַר די מיטמענטשן, אז — מע געפינט זיך אונטערן מול פון די זיבן שלעכטע יארן.

אמת, עס איז נישט קיין זייער מנהג צו קרעכצן. צו וואָס טויג פארביטערן דאָס לעבן אויך פאַר די מיטמענטשן מיט אייגענע דאָות ווען מע ווערט בכלל נישט קיין הילף פון די אנדערע אדרבה, אפילו דאָס אייגענע געמיט פארביטערט מען נאָך מערער, וואָן מע זיפצט אָבער, מע זיפצט דען ווען מע וויל אָדער

א שיעל, דערנאָך טוט ער זיך אן שבחדיק און לאָזט זיך גיין צו דער שלג גיין, זיי זע- נען נישט צו פיל די מהפלים פון דער אַנ- זיקער שיל, זיי זענען קינער פון פארשידענע עלטער און פלאכות. יעדן פון א גאנץ יאָר, וועלכע דאָס לעבן און די אומשטענדן האָבן באַזעצט אין דעם דאָזיקן פירטל וואָס איז דערווייטערט פונעם שטעטל. אפילו די שיל איז איינגעלעך נישט אז אָנגעזענער בנין. קוים וואָס מע דערקענט עס פון צווישן אן איינפאַכיק דירה. אָבער פאַר זיי זעט זי אויס פונעם אַיינגעהילט א'ן הייליקייט. די בעלי בהים כונעם דאָזיקן באשידענעם-שטעלן מ' קום-קדוש... זעקס טעג איז יעדער איינער בא- שעפטיקט מיט זיינע עסקים. האַרעווענדיק שווער אויפן שטיקל ברויט, אויף דירה-געלט און פאַר שר-לימוד. קוים וואָס מע קאָן ביטן א וואָרט מיט זיין שכן, אַחוץ צו זאָגן „גוט-מאָרגן“ און א „גוטע נאכט“. און דאָך, קענען זיי זיך זייער גוט צווישן זיך, אויף א געוויסן אופן און די עקזיסטענץ פון איינעם א רעפליק צו אפילו א קאַפּע פונעם צווייטנס, די פרויען וועלכן זיך ארויס צווישן זיך צו מאל מיט א גלאַ צוקער צי בויםל, צי אמאל מיט א צוואַציקער, ביי גאָס וועט געבן און דער נאָן וועט ווידער ברענגען צו א גראַשן מיט שטוב... דאָס איז דאָס לעבן פון באשידענע מענטשן, מיט קיני דער, פיל דאָנות און וויניק פרייה... א ברעקל פונעם לעבן פונעם שטעטל פון צוריק מיט א פריי-זעקס צענליקער יאָרן...

סע האָבן א טעות יענע וואָס מיינען אז אַך פרייטיק קומט שבת, פונקט ווי נאָך מאָנ- טיג קומט דינסטיק, למשל. לכל המחוח אין לעבן פונעם שטעטל איז עס געווען אנדערש. צווישן פרייטיק און שבת איז פאראן א פריי- טיק-צוואַקס. דאָס איז א געוויסע צייט, מיט קיין איין מאַמענט במשך דער וואָך.

פרייטיק צו נאכטס. סע שמעקט מיט היי- מיט ברויט, מיט פרישקייט און ציכטיקייט. דער גילדענער פיינדליקער און ריזלע האָט פארענדיקט דעם בויגן, וואָס ער האָט אזוי מייסטערהאַפט געצייכנט אויפן בלויזע אָן האַלבעדיקן הימל. עס איז געווען א הייסער טאָג. די בעלי-ביהמטס האָבן זייער קאַפּ נישט גענוען, פון אזוי פיל ארבעט, אָבער איצט, אורעקגעזעט אויף דער פרישע פון רינעס שטיבל, דערלויבן זיי זיך צו מאַכן אן אַפּרו פון א רואַליקער מינוט. דאָס איז אויך הנה, די פרי פון לייזער דעם קאַפּשער, א הייסער קע, א רייעוויקע און א קלוגע וואָס האָט נישט איר גלייכן. געבן איר איז הנה, איר שווערערין. אן אלמנה פון דער ערשטער וועלט-מלחמה, וועלכע, וויינט יעדע מי- נוט. עס איז אויך דאָ בריינע, יענע מיט דער פולער שטוב קינדער פון יעדער עלטער, די פרוי פון שפּחה דעם בעל-געהל, וועלכער לעבט איינגעלעך פון דעם וואָס ער פארקויפט כשרע מילך פון זיין אייגענער קו. און, פאַר שטייט זיך, אז עס איז אויך דאָ די מאַדאָם פייגע, וועלכע ציט חיונה פון פארקויפט קליי- נעם באַרשט. עס איז נישט לייכט, עס איז לגמרי נישט לייכט, וויפל באַרשט איינגעלעך נישטיקט זיך גאָר אין גאנצן און דאָזיקן ווינקל פונעם שטעטל! און דאָך, אויף א שטיקל ברויט וואָלט מען דאָך געקאָנט פארדינען, ווען סע וואָלט מיט א צעבראָן האַרץ. ווייל, זעט אויך באַרשט צו פארקויפן און וועלכע פאַר- האלט דעם וועג פון די קוים, צו מאל שלעפּט זיי זיין פון איר שוועל, פון א געבעל- דיקער אלמנה און אָן עמעצנס הילה, נאָר פון איר גאָס אין הימל...

גוט זאָגט איר, מאַדאָם פייגע. דאָס איז הימל... נאָר ער איז אנדערש שטייער און דער כּחוח פון אן אלמנה און א יתום — דער מוטיקט זי די פרוי פון לייזער דעם בעל- געהל, אזוי איז געשריבן אין אונדערע היי- ליקע ספרים. גאָס הערט זיך צו און העלפט אויפן געבעט פון אן אלמנה און א יתום, זעט א מענטש מיט א צעבראָן האַרץ. ווייל, זעט איר, ליבע מאַדאָם פייגע, איז דער גאַנצער אומגעלעכער וועלט געפינט זיך נישט נאָך אזוינס ווי א צעבראָן ארץ...

מיט אן עק פונעם שירצל הייסט די אלמנה זיך אויס די טרערן. רחל, די שווערערין פון הנהן, וויינט אויך דערשטיקט. זיי אַנדערע פרויען שוויגן פאַרטראַכט. יעדע נישט גרויסע הענט, אָבער געשיקט הענט, וואָס האָבן פון קאָיאָר גערויסט, האָבן געקאָנט, האָבן געבאַקן, האָבן געוואַשן און געצוואַנגן די מעשענע לייכטער און האָבן צוגעגרייט זיין ליכט, זיי געשיקט הענט וואָס האָבן קיין איין מינוט נישט גערוט, זענען איצט רואַיקע, ווי פייגל אין דער סודותדיקער שעה פון בייך השמשות.

— ווי איז מיר, רייסט אויף דאָס זיסע שוויגן די זעליקע מאַדאָם הנה, מיט זיבן דאָס די ערשטע און די זון, אָס וואו זי איז שוין דערגאַנגען! דער הייליקער שבת איז שוין ביים אריינגאנג פונעם שטעטל... מע דארף שוין בענטשן די שבת-ליכט...

עלעכע שטאָנדעט און די געבענטשע ליכט הייבן אָן צו צאָנקען איז יעדן יאָר, ווייל דאָס זענען די שטערן-פאַנסטעלאַציע פון שבת. די ליכט וואָס זאָגן אָן דאָס אַנקומען פונעם געוואַרטן נאכט.

איינציקווייז האָבן זיך צוריקגעקערט ארבעט די מענער. יעדער איינער פון זיין ארבעט, וואָכעדיקער האַרעוואַנע. אויפן וועג האָיים איז ער אריינגעגאַנגען צו דאָנער-פרייזער און איצט שמעקט ער נאָך גאַלייף און ביי- ליקן אַנטיפעמטיק. דער הויפט פון דער משפּחה וואַשט זיך אן איילעניש ביי דער העלפט אין

כפרת-נתי

של היהדות הרתית הרומנית

* ב"ה, ג' אלול תשל"ח בוקרשט מספר 398 דרשבושין *

דברי תורה

מאת חכמי רומניה וגאוניה ז"ל
ליקט ועיבר הרב יצחק מאיר מאירל

ככה למצוא בן אדם הדר ללא מום. אין שלי- מות בעולם, במיוחד בשטח ההדר, כדברי חכמינו ז"ל (במסכת דרך ארץ זוטא פרק ה) הדר הורה, חכמה, הדר חכמה, ענווה. הדר ענווה, יראה, הדר יראה, מצוה. הדר מצוה, צניעות. ולהגיע למדרגת הללו אפשרי רק בשעה שהאדם נמצא במסגרת הכללית של כלל ישראל ולא בשעה שרואה עצמו בודד ומבודד.

(ד) אין שמו עליו פסול. שמו כמשמעו, כל עוד ששמו של אדם מישראל עזיר, אם כי לא תמיד מעשיו הצויים, או השם מהיב, בקשר ומדקדק. אבל אם הוא מתבולל ומרחק עצמו ממצוה ומאמונתו אין שמו עליו ואינו משתייך כלל לארבעת הכחות המסומלות בארבעת המינים. אם כן תנאי ארבעת המינים הם למעשה תנאי האדם בישראל ועליו להקפיד עליהם כדי שיאגודו יהיה שלם ומלא.

ומעניין שלא רק בארבעת המינים רואים ספרי המוסר נעיון בקשר לאחדות האומה ושל- מותה אלא גם במצוות סוכה, אם כי איננה קשורה כלל ולכל למסגרת זו. והם מסבירים ואומרים, שבגם תנאי כשרות הסוכה (הסכך) הם תנאי כשרות של אדם מישראל.

והתנאים הם: (א) שלא יהיה מחובר לקרקע, דהיינו, הג' הסיכות תעשה. דף באספן מגרנ"ג. תעשה סכך, שהוא כבר נאספן, גרנ"ג. לא מהמחבר. עדיין היהודי היא גמיש המיד לקיים מצוות השם, כל עוד שלא ירגיש עצמו מחובר לקרקע, כל עוד שרואה את עצמו כתלוש או לבד ער ופחות לצרת הולדת. הוא רואה את עצמו כחלק בלתי נפרד של העם. וזו היא כוונת חכמינו ז"ל: "אז מדידת קבע ושב בדידת ארעית".

צריכים לחנך את היהודי שיסתגל לצאת מהמסגרת המחשבת שרואה את עצמו קבוע ויציב כי כל עוד שהאדם נמצא בביתו ובחומותיו הוא רואה את עצמו כ"יש", וחושב את עצמו מבודד מתוך כלל ישראל, ודירת הארצי משפיע לאיבוד והידוק הקשר שבין אדם לחביו- רן. בספר כלו יקר נאמר על הפסוק "כל ד- אורה בישראל וישו בסוכות", מדוע מדגיש הפסוק דווקא, "אורה", שהוא לשון תושב? לפי שבזמן אסיפת התבואה מן השדה כל אחד רוצה לילך מן השדה לתוך ביתו, לישב בו וישבה של קבע, וחששה התורה אולי על ידי שיהיה בה קבע ירום לבבו, כי מצאה ידו כביר, על כן נאמר כל האורה. זה שרואה להיות כתושב בעולם הוא ולא כגור, אליו צוה ד' לצאת מ- דירת קבע לדירת ארעית, כדי שיבין פחותות ערכו.

הטור מקשה: למה אין עושים הסוכה ב- חודש ניסן, בזמן שיצאו ישראל מצרים והיו- פו בענני הכבוד? והשיב על קושיהו בעל החידושי הר"ם (הר"ב מגער) לפי שאצל סוכה נאמר: "דעת ידעו", כלומר בשביל סוכה דרושה דעה, והנה בכל ימות השנה בלא האדם הטאים ועוונות, ואמרו חז"ל (במסכת סוטה דף גא-ב) אין אדם עובר עבירה אלא אם כן כנס בו רוח שנות. ונמצא שהוא חסר דעה, לפיכך אינו יכול לקיים מצוות סוכה רק אחרי ראש השנה ויום כיפורים. משכב נטהר האדם מתחטאי ונתחפר עליהם, אזי משכב הוא לעצמו. אף הדעת האמתית, וזהו המודע המצאים למצוות סוכה. לפיכך היה אומר הר"ם ז"ל: הדין הוא שהמצעור פסור מן הסוכה, משום שבשעה שאדם שרוי בצער נעדר ממנו ישוב הדעת ומיילא איננו יכול לקיים את המצווה. הדעה אמרה תורה, למען דעת! זה שפ"ח!

החשיב את המצוה מלא מלא, מלא מלא של יצחק מאירל ז"ל שכתב את הרב א"ב אורושינסקי ז"ל שכתב בכאן.

ולקחתם לכם (א) יבש פסול. כל קיומו של היהודי הפר- טי והכללי הוא בזה שיש בו לחות ועסיקות, דברים המעידים על השתייכותו השרשית למקורות הנצח ומאליו דבר זה מהיב איתו להיות אגוד ומאגוד לחבירו, כי ישראל ערבים זה לזה, ואם הוא יבש או סך-ן שהוא בבחינת אינו חי ואינו מרגיש נחיצות להתאגד. (ב) חסר משיעורו אפילו כל שהוא פסול. על האדם מישראל מוטלת ההתחייבות לקיים תורה השם ומצוותיו. והיות שהאדם אין בכוהו ובאפשרותו המעשית לקיים כל מצוות השם ולכן השתייכותו ויקחו לציבור ולכלל ישראל מאפשרת לו בתור פרט לקיים בתוך הכלל את מצוות השם, כי הערבות הכללית מקיפה את כל היהודי, וכל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, כי כולם יחד מקיימים את מצוות השם, אולם אם הפרט רואי את עצמו מבודד ואינו מכליל את עצו במסגרתו הכללית של כנסת ישראל, או מא'יו הוא חסר עדר השלימות. (ג) הדר. שלא יהיה בו מום. לא קל הדבר למצוא אתרוג הדר לגמרי, ללא מום אבל קשה פי

ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר, כפות תזרים וענף עץ עבות וערבי נחל ושמר חתם לפני ד' אלקים" (ויקרא כג-מ). בספר כלי יקר מר' אפרים שלמה לונגשיין: אין שמחתם לפני השם כי אם בזמן שהם באגודה אחת, ובפרט השמחה דווקא בחג זה לפי שהוא זמן אסיפה (התבואה מן השדה) ודרך העולם לשמוח בה ביותר, על כן הותרם שתהיה ה- שמחה לפני השם ואומרים סגרי הירוס- שאותם התנאים הנדרשים מארבעת המינים בקשר לכשרותם נדרשים גם מבני ישראל. התנאים הם:

כתבי-יד עתיק של התלמוד הירושלמי בספרר

כתבי-יד עתיק של התלמוד הירושלמי גילה באחזונה א. ש. רונטל, מן החוג התלמודי, באוניברסיטה העברית בירושלים. כתבי-יד, המכיל את כל מסכת נזיקין (כבא קמא, בבא מציעא, בבא בתרא). שנתמך במגור בספרד מאות שנים.

מן התלמוד הירושלמי — של ארץ ישראל — נשתמר לנו רק כתבי-יד אחד, כתבי-יד לייזן, ועל-פי נדבם הירושלמי בידי דניאל בומבירגי בונציה בשנת רפ"ג, 1623. ההוצאות המאוחרות יותר של התלמוד הירושלמי הועתקו מדפוס זה.

יש כמה מסכתות מן הירושלמי (בעיקר מ- סדר זרעים) בכתב-יד, אך מהנוסח הירושלמי של מסכת נזיקין נמצא עד עתה אחד בלבד, זה שבכתבי-יד לייזן ובדפוס.

בגניזה הקאהירית נתגלו קטעים חשובים מן הירושלמי, אבל ממסכת נזיקין לא שרד אלא קטע בגיזה אחד, עתיק מאוד וגדול ב- היקפו. בציור עור קטע, לא מן הגניזה, מ- צוצאם ויהו ומאוחר יותר. שני קטעים אלה הם מבבא קמא של מסכת נזיקין.

ידיע שכל הירושלמי נעדר בטבריה, אך מסכת נזיקין של תלמוד זה נערכה בקיסריה, בשל לזונה המיוחדת של מסכת זו, ובעיקר בשל סגנונה הלאקוני, נשאר שוסקות רבות בה כספר החתום בגניזה, ומכאן חשיבותו של כל קטע ממנה שמתגלה, חשיבות כפולה ומשולשת יש לגילויה המסכת כולה בכתבי-יד הירושלמי.

פרופ' רונטל מתקן את כתב-היד לרפוס, מטעם המפעל להוצאה מדעית של מסכת נזיקין מספרות האמונים שליד המכון למדעי היהדות של אוניברסיטת העברית. כבר עשוי ברור שנוסח המסכת שנמצאה אינה זהה עם זה של כתב-היד לייזן.

כל נדרי

מאת הרב הראשי ד"ר דוד משה רוזן

עלפי הערב משתדעים סביבך, אחי יקירי, ואתם יחד הוררת אף נשמתך שירה מסתורית. לאו ה' מסגור החלונות ותאמין אונד, כי הזקק הוא מטר. גם להקשיה לבר לא תוכל, כי השירה הנכס בו תמסלה שם ממשלת אין קץ. בכל אשר תפנה, תשמע אותה ותרגישנה, תופסת היא את קיומך, היא מופינה אותך לאתרו רגע של תשובה אמיתית.

...שירה עוברת בתכל' על כנפי רז מתרחפת היא מעל מאות שנה ומעל קוי כדור הארץ. את השירה הזאת שר סדרור דור כלל ישראל הפוסע בנתיבות ההסתוריה עוד מראשית קיומו. אותה שירת קהלותינו. מהלה עניקת תתן מלה בשירה זו על כל חלקי היבשת. חברי המקהלה הם מיליוני הארזים, המחזיקים בתורת משה, הנמצאים בין בעלי תרבות יגונים וישותים מפעני כל מיני השכלות ומורהים עם השקפות שונות על החיים. הוא היא השירה המתפרצת מעומקי לבם ברגע זה של קרשעה. בה לא נשתתקה עוד אנהת קרושני שהולו במימד ועצזות הנואשים שהשלב אל הכבשים מסתדדים בה עוד. מעמי השירה מביעים הפעם כאב ותקווה, ככל יומי, ואיש ובכחון, אמונה וקשיות ערף, קרוש השם וזכורה, וכל אלה יחד קוראים לך, מורוים אותך, מצוים אותך לשוב, ללכת בשיבולי התשובה.

...אם גם שכתה את אביך שבימים תרגיש בכל זאת כי הוא מתכה לך. השירה פותחת את לבך לרוחה כדו שאתה מוטוו כי מה שהבני בסתר הירוי, מה מצובה איתך את בני הבורא בנקיון ובפחית, כאילו אד זה נולדת לחיים הדי- שים, כדו שתתיחד את אלקי החיים, את אלקי האמת והצדק, אלקי האזכה והשלום.

...מאמינו לא נפשת עם אחר? רבים הם הימים מאז והם מהבים לך נפשה. השלכת את עצמך לשאון החיים ושכתה איתם. עד כמה נואלת בחשיבך לנתק בך את מוסרות גורלם מעליך. אבל עששו, כש, כל נדרי! מפני עלליי בכל מקום, עכשו אחזר רערה שאין לעמוד בה והיא סוכרת אותך אל בית אלקים בכל מארד ובחדוה על כי מצאת שוב את נפשך. ותפלתך שורה בתפלות אחר ופשתלך אתה בקהלות המאמינים.

...המר דתך! — עזה מלך ספרד לאחד משריו וירדינו האמנים, שנתפם לאינקוויזיציה עיון לסוד התורה ושומר מצוותיה ונדון לשרפה. — עווב אמונה זו שהנחילה לכם דק צרות, המר דתך ואני, לא רק שאתן לך חיים, אלא אישכך גם אל כנך חרם ואף ירודתי.

— "אזינו מלך, אינו יוכל. רוצה אני לעשות כמצותך, אבל אי אפשר. שלשתי אדוכה וחסמת רכבי", ענה האנוס. — "אזינו שלשתי! הלא ידך לא אמורת והגלד לא לנחשתים הנושן. איה אבוא השלשתי שאמרת?" שאל המלך.

— "השלשתי, ארוני המלך, האינך רואה מה הזקק היא וארכה עד אין קץ? בשלשתי זו קלועות מסירת אבות והסתוריה, אמונה ותורה, היא הקושרת אותי לאלמים ולעמו, לתורו ולאבותי, לעבר ולעתיד שלי. בעזרת השלשתי הזאת אינני מרגיש את עצמי מבודד, והנני כמות כי חלק אני מכלל גורל. ובכן אין היא נותנת לי להינתק מההסתוריה הזאת ההולכת וגמישבת, אינה נותנת לי להימר דתך".

ובכל נדרי, הרעיון הנשגב הזה של האחרות באמונה, קורא לנו, נאזינה נא לו כי רמ כד נרגיש ביותר את ההתא- חות עם כל בני אדם, עם כל עמי התבל, וקהלתנו כלה, כאיש אחד, בעצירתה בכל מרצה למימנת האנושות כלה. כל נדרי, סימפונית האזכה, תחזק כוחד, אה חביבי, "מיום כפורים זה עד יום כפורים הבא" ותשאר אתנו יחד, המאמינים בך ובתורתו ובשלום העולם כולו.

דיני שמים

אחד מסוגי העבירות שעונשן נתון בידי שמים.

עבירות שאין בית דין יכול להעניש עליהן כיוון שלא נמצאו הוכחות לאשמתו של הנידון ועל כן נענש העבריין בידי שמים.

"דרכי האמורי" מנהגים ואמונות פסולות שדרו בקרב העם מימים קדומים, ונאסרו על ידי החכמים.

הגבהה בחום הקריאה כחורה מבידים את אחד המתפללים בהגבהת סר התורה המונח על היממה ובהגבתו לפני קהל המתפללים.

הוראת שעה הוראה שניתנה מפני שהשעה היתה צריכה לכך, ולא משום שכן הוא ההלכה. וקופסה מוגבל לזמן מסוים.

היורר מצווה קיום מצוה מתוך היורר צורתה ושמות כל פרטיה, כגון: הכנת סוכה נאה, בחירת את-רוג נאה, וכיוצא באלה.

גמילות חסדים (גמ"ח) אהת מן המצוות החשובות ביהדות לעשיית מצעם טובים למען הוללת. גמילות-חסדים נעשית בגופו של אדם (בביקור חולים, ניתוח אברים, הלווית המת) ובממנוגו (בהלוואה לאדם נצטר ללא ריבית).

הדות על רגל אחת

מאת שמחה רז

"דבר אחר" כינוי לדבר טגונה, כגון חורר.

לברי סופרים כינוי לחיבורים ולתקנות בידי ישראל שנו-שו על ידי חכמי ישראל ואשר אין מקורם בתורה שכתבה.

דוכן מקום מוגבה בבית המקדש, שהכניס עליו בעת שנשאו כפיהם וברכו את העם.

"דור הפלגה" הידור שאחרי המבול, שכנה את מגדל בבל וה' הציפו על פני הארץ, ומאו נפלגו בני האדם ללשונותיהם. לפיכך נקראו בני דור הפלגה "לדיני ממונות" חוקים ודינים במשפט העברי המטפלים בליבוי ממוני וניקיון מיון בין אדם לחברו.

דיני נפשות חוקים ודינים במשפט העברי המטפלים בפ-שעים שהיביים עליהם כיתה.